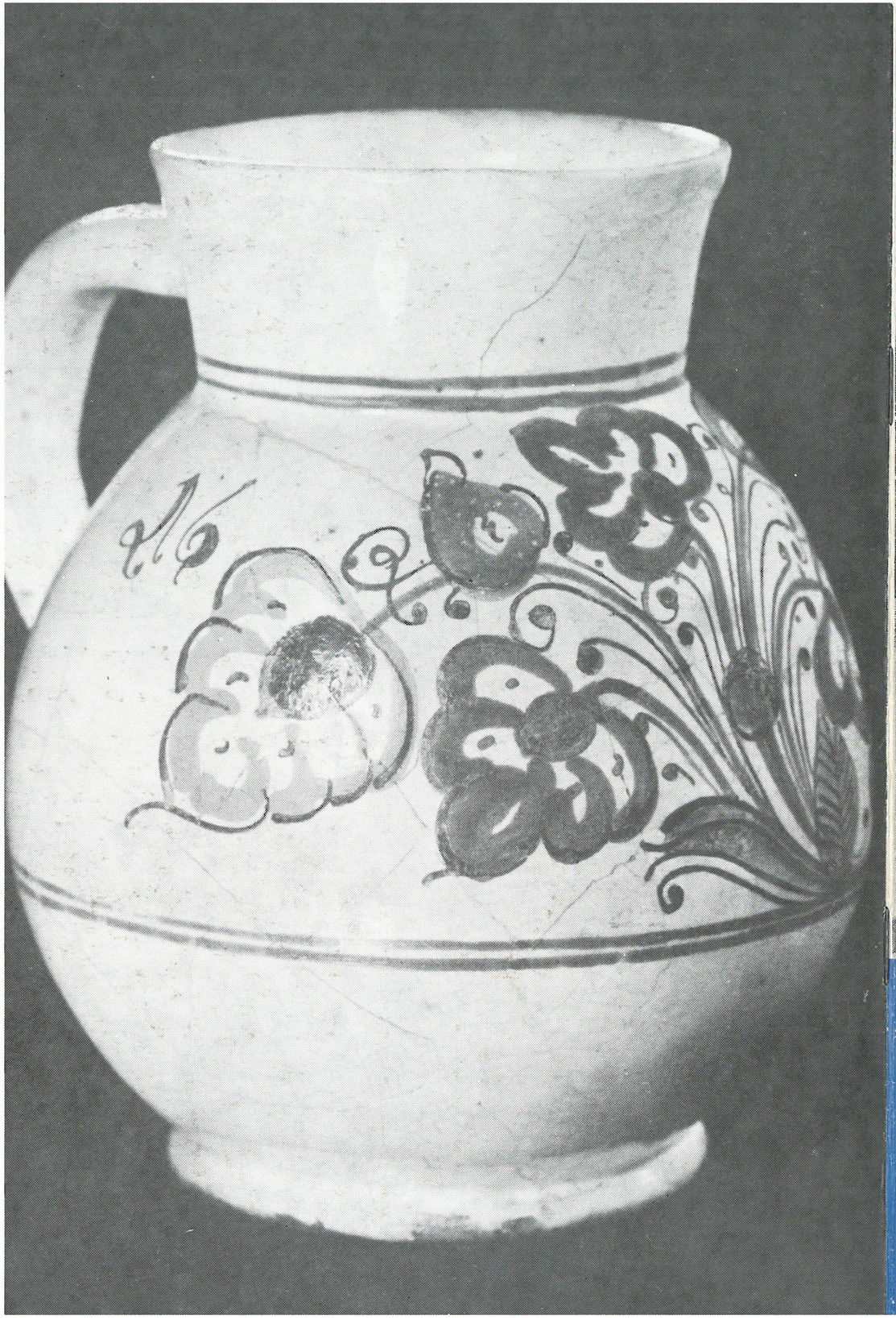

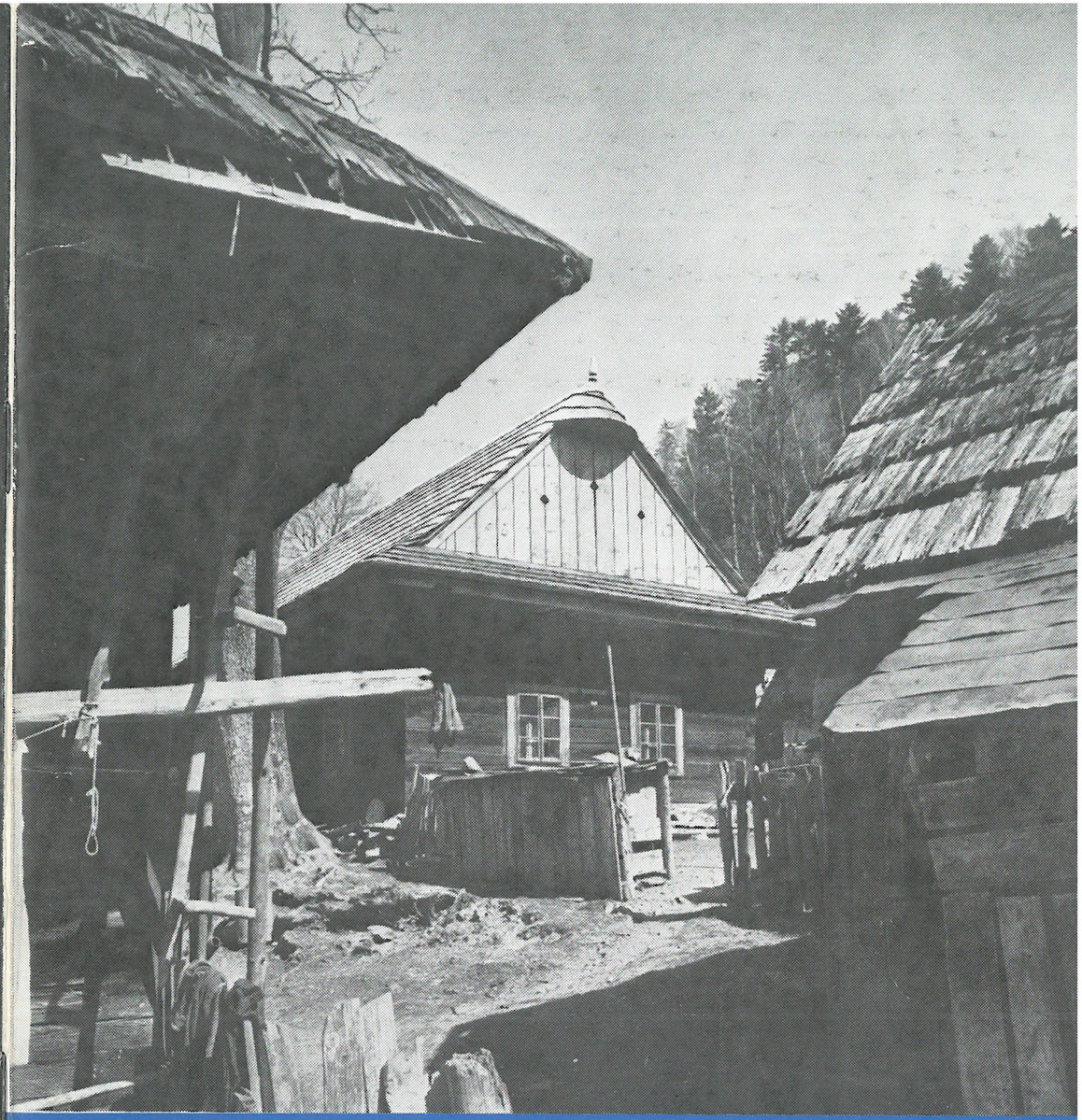

zpravodaj

OKRESNÍHO VLASTIVĚDNÉHO
MUZEA VE VSETÍNĚ
1986

OBSAH

1—3	**Jindřich Kysučan:** Bývalí protifašističtí bojovníci a partyzáni v předních řadách bojovníků proti neofašismu, za život a mír na naší planetě
4—8	**Hana Jabůrková:** Volby 1960—1981 v zápisech vsetínských kronikářů
9—15	**Tomáš Moravec — Tomáš Mikulaštík:** Koncepce využití zámku Kinských ve Valašském Meziříčí-Krásně
15—19	**Eva Urbachová:** Fajáns ve sbírkách OVM Vsetín — pracoviště ve Valašském Meziříčí
19—25	**Jan Krba:** Společenstvo kovářů a podkovářů ve Valašském Meziříčí
26—28	**Helena Barvičová:** Vařovně a jak se pralo
29—31	**Vilma Volková:** O Valašsku — jaké bývalo kdysi a jaké je dnes
32	**Jaroslav Jurčák:** Zajímavý exemplář lilie zlatohlávka v Javorníkách
33	**Karel Pavelka:** Krkavec velký znovu na Vsetínsku
34	**Vilma Volková:** Sté výročí narození Pavly Křičkové
35—36	**Tomáš Mikulaštík:** Alois Schneiderka
36	**Aloisie Rambossková:** Jubilující umělec
37—41	**Zdeněk Pírek:** Malý literární místopis okresu Vsetín
42—43	**Miroslav Záruba:** O škole a školství v Malé Bystřici
43—44	**Rudolf Malý:** Lidový řezbář z Karolinky

1. strana obálky: Chalupa č. 287 rodového shluku v Karolince - Raťkově — památkový objekt I. kategorie

4. strana obálky: Habánský džbánek z r. 1686, nalezený při generální opravě vsetínského zámku v r. 1968

zpravodaj

OKRESNÍHO VLASTIVĚDNÉHO MUZEA VE VSETÍNĚ

Říjen 1986

Zodpovědný redaktor: Aloisie Rambossková
Grafická úprava: Břetislav Dadák
Foto: Miroslav Langer
Kresby: Karel Langer
Počet výtisků: 1000 kusů
Tisk povolil OK ONV Vsetín pod č. o 381004386
Vytiskly MTZ, závod 26 Valašské Meziříčí
Neprodejné

Jindřich Kysučan s D. B. Murzinem při prohlídce expozice Revoluční tradice Valašska ve vsetínském zámku v r. 1980

BÝVALÍ PROTIFAŠISTIČTÍ BOJOVNÍCI A PARTYZÁNI V PŘEDNÍCH ŘADÁCH BOJOVNÍKŮ PROTI NEOFAŠISMU, ZA ŽIVOT A MÍR NA NAŠÍ PLANETĚ

JINDŘICH KYSUČAN

Rok 1986 — Mezinárodní rok míru — první rok osmé pětiletky nám ukládá velmi závažné a odpovědné úkoly ve všech oblastech našeho života, hlavně v oblasti ekonomiky. Přitom nesmíme zapomenout na to nejdůležitější — na vytvoření podmínek šťastného života, na zajištění míru na celém světě. My, příslušníci protifašistického odboje vsetínského okresu, věnujeme všechny své síly zajištění míru. Naší účinnou zbraní v současném složitém období, kdy je ohrožen mír na světě nebezpečným hromaděním ničivých zbraní na území některých kapitalistických států v Evropě, je především pravdivé odhalování příčin fašismu, brutálních metod nacistických okupantů, jak jsme je poznali u nás na Valašsku v letech okupace 1939 — 1945.

V roce 1985, v posledním roce sedmé pětiletky, plně využili funkcionáři a členové základních organizací Českého svazu protifašistických bojovníků v okrese Vsetín slavného 40. výročí osvobození naší vlasti Rudou armádou spolu s jednotkami Čs. armádního sboru a rumunskými osvobozeneckými jednotkami k výchovnému působení na naši mladou generaci k socialistickému vlastenectví, k socialistickému internacionalismu, k vlastenecké hrdosti, k upevnění bratrství našeho lidu se sovětským lidem a s občany ostatních socialistických národů.

Uplynulý rok 1985 byl rokem vysoké politické aktivity okresního výboru ČSPB na Vsetíně. zásluhou obětavých funkcionářů a členů ZO ČSPB. Desítky lektorů aktivu zasloužilých členů KSČ, lektorů OV ČSPB, Socialistické akademie ČSSR, lektorů OVM na Vsetíně vykonaly stovky přednášek a besed s dospělými občany v organizacích NF, s mládeží ve školách a v pionýrských táborech, jako průvodci doprovázeli účastníky autobusových zájezdů expozicemi protifašistického odboje, I. čs. partyzánské brigády Jana Žižky, II. slovenské národní brigády v OVM ve Vsetíně, v Zubří, ve Vel. Karlovicích, v síních tradic v Ratiboři, v Hošťálkové, v Prlově, v Prostřední Bečvě, a na památná místa protifašistického odboje a partyzánských bojů na Bečvách, v Zubří, ve Velkých Karlovicích, v Oznici, v Hošťálkové a Ratiboři, v Prlově, v Leskovci, v Huslenkách, v Novém Hrozenkově a na dalších místech partyzánského okresu. Žijící účastníci protifašistického odboje seznamovali v uvedených expozicích a na památných místech mladou generaci, která nezažila válku ani hrůzy fašismu, s otřesnými dokumenty řádění gestapa a protipartyzánských komand, s nesmírným utrpením a hrdinstvím protifašistických bojovníků, partyzánů a jejich obětavých pomocníků — valašských pasekářů.

Z iniciativy školského odboru ONV ve Vsetíně využívají naši učitelé ve výchovném procesu slavných tradic protifašistického odboje. Na všech školách zásluhou našich učitelů byly již v minulých letech vybudovány síně tradic nebo koutky tradic, na některých školách za pomoci místních závodů.

V roce 1985 ke 40. výročí osvobození vybudoval MNV v Leskovci za pomoci odboru kultury ONV, OV ČSPB na Vsetíně, příslušníků voj. útvaru ve Valašském Meziříčí a některých bývalých partyzánů brigády. pamětní síň ve vypáleném Juříčkově mlýně. Nová pamětní síň byla slavnostně předána veřejnosti 14. dubna 1985. V partyzánské obci Prlově po provedené úpravě byla obnovena pamětní síň. vybudovaná v budově MNV a předána veřejnosti 27. dubna 1985. V partyzánském okresním městě Vsetíně byla v budově MěstNV vybudována pamětní síň; veřejnosti byla předána v den 40. výročí osvobození města a okolí — 4. května 1985. V partyzánské obci Prostřední Bečvě byla zřízena síň tradic v obnovené budově MNV a předána veřejnosti 17. srpna 1985 na počest 40. výročí osvobození. Při příležitosti předání nově vybudovaných síní tradic veřejnosti byly vydány publikace: Smrt na prahu života (Prlov), Tragédie Juříčkova mlýna v Leskovci 3. dubna 1945 — svědectví účastníků tragédie, Tři sta padesát let Prostřední Bečvy.

V současné době jsou v našem okrese pamětní síně v Ratiboři, v Hošťálkové, v Leskovci, v Prlově a v Prostřední Bečvě. 29. listopadu 1985 byl obci Seninka předán titul „Partyzánská obec". K dnešnímu dni má okres Vsetín 11 partyzánských obcí: Dolní Bečva, Horní Bečva, Prostřední Bečva, Zubří (vyznamenána Řádem rudé hvězdy), Oznice, Velké Karlovice (vyznamenána Řádem rudé hvězdy), Hošťálková, Ratiboř, Prlov, Huslenky a Seninka. Okresnímu městu Vsetín byl předán titul „Partyzánské město".

K uskutečnění významných akcí na počest 40. výročí osvobození využil OV ČSPB aktivní spolupráce a pomoci okresních orgánů: Okresní komise regionálních dějin, aktivu zasloužilých členů KSČ, odboru kultury ONV, OV NF, Okresního pedagogického střediska, OV

SSM, OV Svazarmu, voj. útvaru ve Valašském Meziříčí, OVM ve Vsetíně a dalších, s nimiž uzavřel dohodu o spolupráci. Mládež v městech našeho okresu i na vesnicích vydatně pomáhá propagaci protifašistických tradic sportovními akcemi a soutěžemi jedenácti memoriálů na počest hrdinů KSČ, protifašistického odboje a partyzánské činnosti. Jména obětí na vybudovaných památnících, pomnících a na pamětních deskách ve městech, vesnicích, školách a na závodech budou budoucím generacím připomínat 1000 obětí nacistické okupace, z toho téměř 600 obětí aktivního protifašistického odboje, včetně 93 komunistů. Jména obětí varují před nebezpečím světového fašismu současnou i příští generaci, před nebezpečím nové války a dokumentují nesmírnou cenu svobody a míru, zaplacenou životy více než 50 miliónů hrdinných osvoboditelů, partyzánů a umučených odbojářů.

V tomto stručném hodnocení činnosti protifašistických bojovníků, organizovaných ve 23 základních organizacích našeho okresu, nelze vyjmenovat všechny významné politickovýchovné akce, uskutečněné v roce 1985.

K celkovému posouzení činnosti ČSPB ve 23 základních organizacích s počtem 864 členů vysokého věku, uvádím vykazovaný přehled k 31. 12. 1985;

Akce: veřejné projevy, přednášky a besedy s mládeží na školách, v pionýrských táborech, s vojenskou mládeží, s občany, výstavy, společné akce s organizacemi NF, celkem 785 akcí, celková účast 64 473 občanů a mládeže, z toho 34 949 mladých.

Vysokou aktivitu členů a funkcionářů ČSPB v městech a v obcích v oblasti výchovně politické činnosti boje za mír vysoce hodnotí stranické orgány i orgány MNV a NF, aktivním funkcionářům předávají při významných výročích poděkování, čestná uznání, pamětní odznaky a medaile.

Splněné náročné akce v uplynulém roce jsou nejlepším nástupem do významného roku 1986. ZO ČSPB budou pokračovat v aktivitě při plnění stanovených úkolů. V ideologické, výchovné, v agitační a masově politické činnosti za spolupráce se jmenovanými okresními a místními organizacemi bude hlavní těžiště činnosti v boji za mír, proti projevům maloměšťáctví, lhostejnosti a nedůslednosti. V oblasti mírové politiky zvýšíme účinnost na mladou generaci. Prohloubíme aktivitu lektorů k zabezpečení vysoké úrovně přednášek a besed s mládeží, uskutečníme pro ně semináře a instruktáže. OV ČSPB bude nápomocen při budování síní tradic a dalších pamětních síní v okrese, zejména v partyzánských obcích. Ve spolupráci s okresní komisí regionálních dějin KSČ budeme nadále usilovat o pojmenování nových sídlišť, náměstí a ulic jmény zasloužilých hrdinů bojů KSČ a PFO. Historicko-dokumentační komise a komise agitačně propagační OV ČSPB budou za aktivní pomoci svých základních organizací a OVM ve Vsetíně pokračovat ve sběrové činnosti historických dokumentačních materiálů o protifašistickém odboji a o partyzánské bojové činnosti na Valašsku, po jejich vyhodnocení jich využijí k ediční činnosti. OV ČSPB bude spolupracovat se středními odbornými učilišti, se středními a vysokými školami, bude jim nadále pomáhat při shromažďování vzpomínek žijících účastníků pro písemné ročníkové a diplomové práce.

★

Plánované úkoly v roce 1986 splníme se vší odpovědností a důsledností na počest XVII. sjezdu KSČ, 65. výročí založení strany a na počest voleb do národních výborů všech stupňů. Splněním plánovaných úkolů přispějeme k realizaci významných dokumentů vyšších stranických a vládních orgánů, k dalšímu zvýšení životní úrovně našeho lidu, k zajištění míru na naší planetě. To je naše odpověď, naše mírová zbraň proti všem, kteří zneužívají vědy a techniky k výrobě kosmických zbraní, kteří hrozbami hvězdných válek chtějí dosáhnout nadvlády ve světě i za cenu zničení života na naší planetě.

VOLBY 1960—1981 V ZÁPISECH VSETÍNSKÝCH KRONIKÁŘŮ

HANA JABŮRKOVÁ

Podstatným rysem voleb do zastupitelských sborů v socialistické společnosti je uplatnění svrchované suverenity pracujícího lidu. Jsou jednou z hlavních forem účasti občanů na řízení a správě socialistického státu. Občané se aktivně účastní celého volebního procesu od fáze příprav a organizace voleb, navrhování a výběru kandidátů na poslance (prostřednictvím organizací a orgánů Národní fronty), tvorby volebních programů, předvolební agitace, členstvím ve volebních komisích a nakonec i vlastního volebního aktu. Proto je období voleb jak v průběhu příprav, tak při volbách samotných, sledováno širokou veřejností.

V roce, kdy proběhly další z voleb socialistického Československa, chceme seznámit a informovat širší okruh čtenářů, a zvláště pak kronikáře, jimž je také náš Zpravodaj určen, s osobitými způsoby postižení a hodnocení tak významné celospolečenské události, jakou všeobecné volby do zastupitelských orgánů jsou.

Příspěvek čerpá ze zápisů do kroniky města Vsetína za období 1960—1981. V roce 1960 proběhla na našem území správní reorganizace, při níž došlo ke spojení dosavadních okresů Vsetín a Valašské Meziříčí a k přičlenění devíti obcí dosavadního okresu Valašské Klobouky do nového okresu vsetínského.[1] 81 obcí a měst (včetně těch, které se sloučily), v rámci okresu Vsetín, bylo začleněno spolu s dalšími devíti okresy do Severomoravského kraje. Novým územním uspořádáním vznikla přiměřeně samostatná ekonomická oblast, v níž i novému vsetínskému okresu připadly důležité úkoly v boji za dovršení socialismu v naší vlasti.

Ve zvětšeném okrese se nutně rozšířila i náplň činnosti národních výborů. Sídlem nově utvořeného okresu se stal Vsetín. To znamená, že i kronika okresního města si všímá částečně dějů, souvisejících s životem celého okresu.

V letech 1959—1973 vedl městskou kroniku ve Vsetíně profesor Václav Mikšovský.[2] Jeho zápisy jsou velmi obsažné. Volbám věnoval dostatečnou pozornost, a to nejen průběhu samotného volebního aktu a výsledkům voleb, ale také rozsáhlé předvolební aktivitě vsetínských občanů. Objevují se zde i vlastní názory a pohledy na různé projevy veřejného života, které dělají z kroniky tohoto období opravdu zajímavý a čtivý historický pramen.

Nástupcem ve funkci kronikáře města po V. Mikšovském se stal JUDr. Karel Krčmář, který vedl záznamy od roku 1974 do roku 1982. Také z jeho podání a hodnocení veřejných událostí je patrné, že šlo o kronikáře zkušeného, politicky angažovaného a činorodého. Jen je škoda, že se z množství přesných údajů a dat jednotlivých zápisů tak trochu vytrácejí osobní postřehy, spojené s bližším sledováním života města. O výsledcích voleb podává jeho kronika vyčerpávající informace, zaznamenává i plnění volebních programů.

Současným vsetínským kronikářem je s. Oldřich Ondřejík a jeho dosavadní záznamy od roku 1983 naznačují, že ani v tomto případě nebude práce na úseku kronikářství města nijak ochuzena.

Volby v roce 1960 do všech složek politické správy obcí, měst, krajů a Národního shromáždění probíhaly v atmosféře boje za mír, který plně zaujal naši veřejnost. Dějinnému významu roku 1960 věnuje kronikář obsáhlou úvodní stať kroniky. Ze zápisů o průběhu voleb[3]) se dovídáme, že vlastní předvolební kampaň zapadla již do údobí územní reorganizace, kdy orgány KSČ a NF začaly působit na celý zvětšený okres a rady ONV ve Vsetíně a Valašském Meziříčí pracovaly ve shodě.

Předvolební schůze byly celkem dobře navštěvovány, účast členů volebních komisí při proškolování byla stoprocentní. Volební den — 12. červen — probíhal v klidu. Původně předpokládaná doba samotného volebního aktu spolu s kontrolou a odsouhlasením výsledků se prodloužila o tři hodiny, protože v pobočném středisku u bývalého ONV ve Valašském Meziříčí došlo ke zpoždění.

Sumarizaci volebních výsledků provedl odbor pro vnitřní věci ONV za pomoci pracovníků Okresní statistické služby. Vedle poslanců do NS, KNV, ONV a MNV v celém okrese jich bylo do MěstNV ve Vsetíně zvoleno 70, za účasti 99 % voličů.

Z natáčení televizní soutěže „Tvoje město — moje město", které se v rámci předvolební kampaně v r. 1981 zúčastnily stovky občanů ze Vsetína a okolí

Nový MěstNV si na ustavujícím zasedání vytyčil úkoly na druhé pololetí roku 1960 a zařadil je do běžného kalendářního plánu činnosti. Práci nového národního výboru určovaly dvě zásady: širší socialistická demokracie a zásada demokratického centralismu. Proto se MěstNV opíral o široký aktiv spolupracovníků v radě, odborech, komisích a aktivech. Význam voleb občanských výborů[4] ve Vsetíně v tomto roce zdůrazňuje samostatná stať, zabývající se jejich činností, která se projevovala jako velice aktivní.

Dalším námi sledovaným rokem je rok 1964. V závěrečné kapitole kronikářských zápisů za rok 1964 se dočteme o úspěších i mnohých nedostatcích ekonomického vývoje na Vsetínsku v tomto období. Kronikář si všímal života na venkově i ve městech, ovlivněného stoupající účinností všelidového řízení veškerých forem hospodářského a kulturního života, k němuž vedla pracující lid Komunistická strana Československa.

Předložil zde i cíle pro některá z příštích volebních období, na něž se v dlouhodobých perspektivních plánech všech složek MěstNV nezapomínalo, a jejichž realizace se postupně začleňovala do volebních programů.[5]

Samotným volbám 1964 je věnován dostatek prostoru v rámci I. kapitoly kroniky roku 1964.

V prvé etapě předvolební kampaně, po sestavení volebních komisí, probíhal výběr kandidátů NF, při kterém se uplatňovala zásada navrhování i více kandidátů společenskými organizacemi a politickými stranami. Průběh druhé etapy — etapy předvolební agitace — nebyl příliš uspokojivý. Výběrových schůzí se zúčastnil jen malý počet občanů — voličů. Do agitační akce v neděli 26. dubna bylo začleněno na 4000 agitátorů, kteří navštívili v celém okrese na 17 000 rodin, kde hovořili s občany o aktuálních otázkách mezinárodní situace, o volbách a zvali rodiny k účasti na májových oslavách. Druhá agitační neděle — — 7. června — již byla věnována jen volbám.

Výsledkem předvolební aktivity občanů vsetínského okresu byly čtyři plné vagóny odpadových surovin, množství uzavřených závazků k dodávce vajec, masa a mléka navíc, závazky k brigádnické účasti na akci „Z". Do socialistické soutěže bylo již v květnu zapojeno 74 % pracujících a pracovních kolektivů na závodech a v JZD.

Veřejných předvolebních schůzí, probíhajících ve třetí etapě předvolebního období, se zúčastnilo 7000 občanů. Na schůzích se seznamovali s vývojem mezinárodní situace, významem 15. výročí založení PO ČSM a zajímali se o problémy výchovy mládeže. V 58 agitačních střediscích vyslechlo aktuální přednášky 16 000 osob z celého okresu. Z celkového počtu 5000 agitátorů bylo 3000 členů KSČ.

V předvolební agitaci mělo své nezastupitelné místo i vysílání závodního rozhlasu Závodů Říjnové revoluce (dnešní Zbrojovky Vsetín).

Volebním dnem byla neděle 14. června. Volby proběhly důstojně, občané volili převážně manifestačně. Voliče vítali pionýři, kteří stáli před volebními místnostmi čestnou stráž. Kulturní program v okrese zajišťovalo 45 hudebních souborů, úderek souborů lidové umělecké tvořivosti a 15 pionýrských souborů.

Z 97,8 % voličů hlasovalo pro kandidáty NF 99,7 % voličů.[6] V rychlosti zpracování výsledků byl okres Vsetín (na rozdíl od předcházejících voleb v roce 1960) na prvém místě v Severomoravském kraji.

Stejně jako v předcházejícím období plnily i po volbách roku 1964 všechny složky MěstNV základní úkol v zabezpečení dalšího rozvoje města podle finančních možností. V orgánech nově zvoleného výboru pracovalo na 140 občanů, z toho 77 poslanců. Po volbách do občanských výborů[7] poskytla rada MěstNV instruktáže všem členům těchto výborů a přidělila každému z nich pracovníky MěstNV ke spolupráci. Tím se prakticky uplatnil vliv občanských výborů jednotlivých městských čtvrtí na činnost a rozhodování MěstNV.

Příprava k volbám v roce 1971 byla pro-

jednána plenárním zasedáním MěstNV ve Vsetíně 7. 10. 1971. Dosavadní předseda MěstNV s. Karel Machálek zhodnotil uplynulé období 1964—1971, během kterého se i v době krizové projevoval nebývalý růst, zvláště v bytové výstavbě.[8] Nové volby po krizových letech měly být nástupem k nové etapě v budování socialismu.

Konstatování kronikáře o velkolepě fungujícím agitačním aparátu v předvolebním období potvrzují i následující fakta. Předvolební agitace v okrese se zúčastnilo 1310 agitačních dvojic, které navštívily 16 360 rodin. Uzavíraly se socialistické závazky. S volebním programem, vyčerpávajícím perspektivu dalšího rozvoje města v pětiletém období až do roku 1975,[9] se seznamovali občané v agitačních střediscích i prostřednictvím okresního tisku. Dne 16. října se uskutečnila na počest voleb národní směna za účasti 6733 občanů, hlavně mládeže. Na 242 pracovištích celého okresu bylo odpracováno 40 289 brigádnických hodin.

Při OV KSČ byl utvořen aktiv lektorů, kteří uskutečnili v říjnu 62 přednášek a besed s občany a mládeží. Na předvolebních schůzích se voliči zajímali o problémy výstavby, asanace, výkupy domků, o mladé kandidáty a jejich vlastní programy. Aktivita žáků základních škol v předvolebním období se projevovala především při výzdobě agitačních středisek a volebních místností ve školách.

Průběh voleb 26.—27. 11. 1971 zhodnotil kronikář jednou větou: „skutečně spontánní plebiscit všech Valachů, kteří kandidátům NF dali 99,32 % hlasů".[10]

Výsledky voleb do MěstNV ve Vsetíně projednala a schválila městská volební komise 27. 11. 1971. Ve volbách do MěstNV bylo odevzdáno 15 521 hlasů. Z 80 poslanců do MěstNV bylo 30 % žen, 36 % občanů z řad mládeže a 31 % občanů politicky neorganizovaných; 54 procent dělníků a 25 % technických pracovníků z materiální sféry výroby.

O volbách v roce 1976 se dočteme už z pera dalšího kronikáře města — JUDr.

Za starými a nemocnými občany přicházejí členové volebních komisí s přenosnou volební urnou až do bytu

K. Krčmáře. Ve stati nazvané „Volby — velký politický úspěch"[11] ocenil jednotnou vůli miliónů lidí pod vedením KSČ pokračovat ve všestranném rozvoji naší socialistické vlasti, vyjádřenou heslem: jsme pro mír, jsme pro socialismus.

Popsal volby z 22.—23. 10. jako skutečný všelidový svátek. Samotný zápis hodnotí jejich průběh v širším celostátním měřítku. Nedovíme se z něj však o atmosféře volebních dnů ve Vsetíně, i když mnohé projevy a formy předvolební aktivity občanů a pracujících města jsou zachyceny v některých předcházejících kapitolách kroniky.

Předvolebních schůzí se zúčastnilo 4081 občanů, tj. 29,5 % z celkového počtu voličů.

V roce 1976 se počet poslanců MěstNV ve Vsetíně již zvýšil na 100 poslanců vzhledem k územnímu obvodu a rozloze města, k počtu obyvatel a k dalším úkolům v hospodářském a kulturním rozvoji města.

MěstNV se ustavil na veřejné schůzi dne 16. 11. Zvolená mandátová komise nejdříve ověřila na základě dokladů, že všichni kandidáti byli ve volbách pravoplatně zvoleni za poslance MěstNV ve Vsetíně. Následovalo zhodnocení volebních výsledků: ze 17 920 voličů odevzdalo pro navržené kandidáty NF 17 899 voličů platné hlasy, tj. 99,88 %. Z dalších kronikářských údajů se můžeme seznámit s politickým, sociálním a věkovým složením poslanců. Z celko-

vého počtu bylo zvoleno nejvíce poslanců do 35 let (44 poslanců), 27 žen, 58 členů KSČ, 46 dělníků. Předsedou na období 1976—1981 byl opět zvolen Josef Machálek, po volbách nastoupili do svých funkcí další funkcionáři MěstNV, členové rady, komisí a odborů MěstNV. Všechny poslance kronikář jmenovitě uvádí. Kompletní volební program na období 1976—1980 zahrnuje kronikář v kapitole o výstavbě města.

Zatím poslední volby zaznamenává kronika v roce 1981. Předvolební období charakterizuje bilancování plnění volebních programů, doložené filmem dokumentujícím uvedenou problematiku, a představování kandidátů na schůzích. Kronikář kritizuje nevelký zájem a nevelkou účast občanů na těchto schůzích, i když byly většinou poctivě připravovány.

Počet obvodů pro volby do MěstNV se opět zvýšil proti předcházejícím volbám na 140 obvodů. Kromě toho byly utvořeny dva obvody do NS, jeden obvod pro volby do ČNR, dva do KNV a 11 obvodů do ONV.

Průběh voleb ve dnech 5. a 6. června 1981 byl důstojný. Velká část občanů odvolila brzy po zahájení voleb, vesměs manifestačně, bez použití zástěn, připravených v každé volební místnosti. Po sečtení všech hlasů byla konstatována tato fakta: z počtu 19 895 hlasů (99,15 %) bylo odevzdáno pro kandidáty NF 19 885 (99,94 %), to znamená, že neplatných hlasů bylo pouze deset.

V dalších zápisech je opět vyhodnocena celková struktura zvolených poslanců. Novým předsedou MěstNV se stal s. Vladimír Flora, ředitel závodu Pozemních staveb ve Vsetíně, člen rady MěstNV.

Po volbách do zastupitelských sborů se volilo postupně na veřejných schůzích 48 občanských výborů. Podle postupu bytové výstavby nového sídliště Sychrov - Jasénka se počítalo s volbou dalších tří až čtyř občanských výborů.

Na těchto schůzích se projevovala vysoká aktivita občanů, kteří vystupovali s diskusními příspěvky, zaměřenými na zkvalitňování životního prostředí, na zlepšení služeb a obchodu a na podporu zvolených aktivů. Kronikář oceňuje činnost občanských výborů jako „dobře fungující prodloužené ruky MěstNV směrem k potřebám občanů".[12]

Pokud jsme v úvodu psali o zájmu, s jakým široká veřejnost sleduje dění kolem voleb, potom o kronikářích jako dokumentátorech své současnosti to platí dvojnásob. Že kronikáři města Vsetína z období let 1960—1981 správně pochopili závažnost tohoto celospolečensky významného politického aktu, je patrné i z rozsahu jejich zápisů s předvolební a volební tematikou v porovnání s prostorem, věnovaným v kronice ostatním událostem, z umístění těchto zápisů v úvodních statích kroniky sledovaných let i z jejich vysoké obsažnosti.

POZNÁMKY

1) Ustavující konference nového okresu Vsetín se konala ve dnech 19.—20. 3. 1960.

2) Po smrti profesora Mikšovského (2. 6. 1974) vyhotovila čistopisy kroniky Růžena Mikšovská podle konceptů, které kronikář sestavoval v posledních letech svého života.

3) Stati s tematikou voleb se nacházejí ve II. kapitole svazku kroniky za rok 1960.

4) Podle vládního usnesení z 23. 7. 1960 č. 670 uložila rada MěstNV zvolit na veřejných schůzích 15 občanských výborů, do nichž bylo zapojeno 230 občanů na dvouleté funkční období.

5) V roce 1964 šlo např. o nutnost:
— zdokonalení distribuční sítě při stálém růstu města a počtu jeho obyvatel
— výstavby důstojného stánku kultury, budov pro školství všech stupňů
— vybudování autobusového nádraží
— účelově zařízených provozoven komunálních služeb

6) Za zmínku stojí, že ze všech kandidátů na Vsetínsku byla jedna třetina členy Rybářského svazu ČSSR

7) V roce 1964 bylo zvoleno ve Vsetíně 16 občanských výborů.

8) Výstavba nových čtvrtí v Luhu a na Trávníkách.

9) Program počítal kromě jiného se zajištěním výstavby nových sídlišť na Rybníkách, Ohradě, Hrbové, s výstavbou kina a obchodního domu.

10) Kronika Vsetína, sv. 1971, s. 254.

11) Kronika Vsetína, sv. 1976, s. 21.

12) Kronika Vsetína, sv. 1981, s. 12—13.

KONCEPCE VYUŽITÍ ZÁMKU KINSKÝCH VE VALAŠSKÉM MEZIŘÍČÍ — KRÁSNĚ

TOMÁŠ MORAVEC
TOMÁŠ MIKULAŠTÍK

Hlavním tematickým úkolem Okresního vlastivědného muzea ve Vsetíně pro léta 1986—1987 je uvedení detašovaného pracoviště OVM ve Valašském Meziříčí a jeho expozic, umístěných v zámku Kinských ve Valaš. Meziříčí-Krásně, do plného provozu.

Zámek Kinských, umístěný v areálu parku zhruba uprostřed krásenské části města, je památkově chráněný objekt, jehož dnešní podoba pochází v podstatě z roku 1854, kdy ho tehdejší majitel hrabě EUGEN KINSKÝ nechal zvýšit o patro s mansardovou střechou. Od roku 1948 je sídlem muzea ve Valašském Meziříčí, které zde začalo výstavní činnost v červenci 1952 výstavou lidové tvořivosti. Po územně správní reorganizaci státu v roce 1960 přešlo muzeum i zámek do správy ONV ve Vsetíně a nyní je součástí Okresního vlastivědného muzea Vsetín.

Od přestavby zámku se prováděla pouze základní údržba, budova postupně chátrala a byla ve velmi špatném technickém stavu. Proto bylo v Hlavních směrech rozvoje kultury okresu Vsetín na 6. pětiletku zakotveno také provedení rekonstrukce zámku. Záměrem této rozsáhlé generální opravy, kterou OVM Vsetín začalo provádět v r. 1972, je ne-

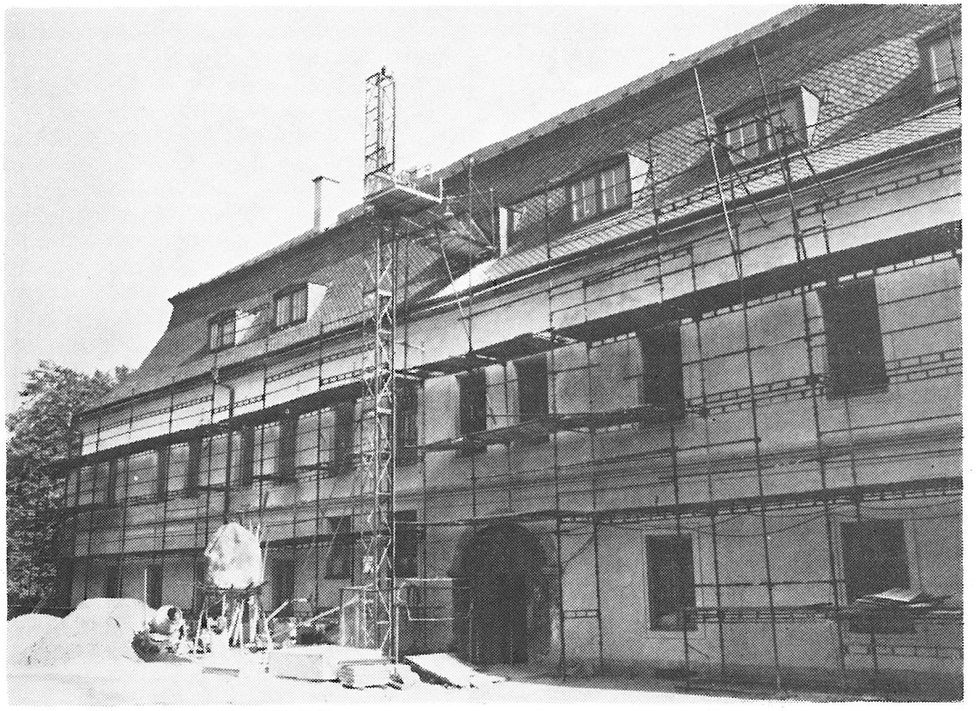

Krásenský zámek v opravě (1985)

jen uvést objekt do pokud možno původní podoby a vrátit tak městu a jeho části Krásnu jednu z architektonických dominant, ale také, a to zejména, citlivě uzpůsobit objekt specifickým potřebám muzea — jeho úkolům vědeckým, sbírkotvorným, ochranným a především kulturně výchovným. Přitom bude provedeno jen minimum zásahů do vnitřní dispozice, se snahou co nejlépe uchovat původní ráz interiérů.

Sbírky muzea, dočasně uložené v menších prostorách, budou po dokončení oprav převedeny do centrálních depozitářů, splňujících požadavky kladené na moderní provoz muzea.

Rekonstrukce zámku si dosud vyžádala náklady 9 500 000 Kčs a na dokončení stavební části rekonstrukce činí předpokládané náklady 1 500 000 Kčs. Vnitřní vybavení, zařízení a instalace expozic si vyžádá další náklady ve výši asi 1 000 000 Kčs.

Jelikož se generální oprava objektu blíží k závěru — ukončení rekonstrukce je plánováno na r. 1987 —, předkládáme tímto veřejnosti návrh na využití krásenského zámku.

Rekonstruovaný zámek Kinských ve Valašském Meziříčí-Krásně bude i nadále sloužit muzejním účelům a bude ve správě Okresního vlastivědného muzea Vsetín. V přízemí budou depozitáře, knihovna a přednáškový sál, v prvním patře stálá expozice dějin Valašského Meziříčí a okolí, stálá expozice skla a gobelínů, pamětní síň národního umělce Josefa Brože a prostor pro výstavy.

V podkroví zámku budou umístěny pracovny. Prostory přístupné návštěvníkům budou zčásti využity jako úvod k expozicím a částečně budou sloužit k vystavení vhodných sbírkových předmětů (křídla chodeb a sál).

Pracovníci OVM udělají vše pro to, aby po tak náročné rekonstrukci získalo město Valašské Meziříčí důstojné a reprezentativní kulturní zařízení, které bude sloužit nejen potřebám města, ale i zájemcům o kulturní dění z celého našeho státu.

Zámek bude využíván především pracujícími a mládeží města. Předpokládá se rozvinutí široké spolupráce s JKZ, s KPVU i jinými kulturně výchovnými organizacemi. Značné možnosti se nabízejí v uplatnění práce s mládeží. Stálá expozice historie města a regionu bude sloužit také k doplnění výuky dějepisu na základních i středních a učňovských školách, a tak vhodně rozšíří poznávací a vzdělávací funkci vyučování o prvek esteticko-výchovný. V přednáškovém sále lze realizovat také výuku přírodovědných disciplín a rozvoj celé škály zájmových aktivit. Nabízí se rovněž využití rekonstruovaného objektu pro potřeby SPOZ — např. předávání výučních listů absolventům učilišť gobelínky a skláren. Sál může samozřejmě sloužit i k jiným slavnostním příležitostem a lze tedy předpokládat bohaté společenské využití zámku po ukončení generálních oprav.

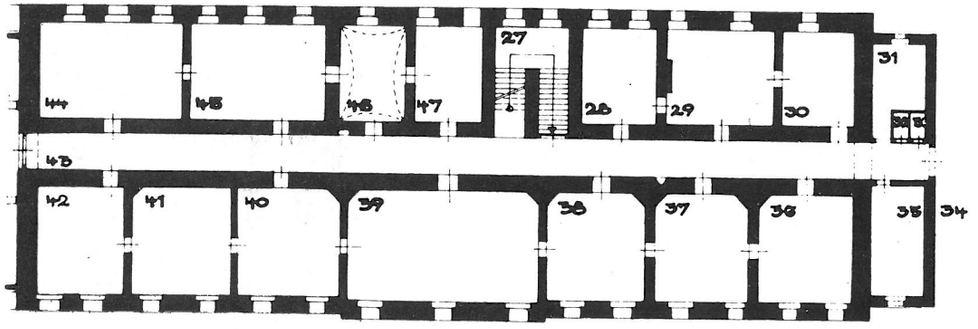

EXPOZICE HISTORIE MĚSTA VALAŠSKÉHO MEZIŘÍČÍ

Úkolem historické expozice budované OVM Vsetín v zámku Kinských ve Valašském Meziříčí je v historických souvislostech přehledným způsobem ukázat vývoj dějin města Valašského Meziříčí a v náznaku i vývoj širšího regionu.

Cílem expozice je přivést návštěvníka na základě propojení různorodého muzejního materiálu, fotografií, za pomoci ozvučeného textu a diapozitivů k zájmu o dějiny města a okolí i o dějiny celého Valašska. K tomuto účelu budou v expozici prezentovány tradiční prvky materiálové, avšak moderně aplikované, se snahou ukázat jednak význam muzea jako celospolečenské instituce, jež sbírá, uchovává, chrání a odborně zpracovává hmotné doklady vývoje společnosti i přírody v minulosti, jednak výběrem co nejkvalitnějšího muzejního materiálu v expozici zainteresovat návštěvníka nejen do oblasti historie, ale i jejího významu pro současnost.

Krédem historické expozice je snaha zpřístupnit a zpopularizovat unikátní sbírky, uložené dnes ve Valašském Meziříčí, zaujmout širokou veřejnost dějinami města a regionu v minulosti i současnosti, ukázat zde základní dialektické principy vývoje dějin a pravdivě a objektivně dokumentovat jejich vývoj k dnešku za použití hlavně trojrozměrného materiálu.

Historická expozice bude instalována ve čtyřech místnostech zámku, a to v č. 47, 46, 45 a 44.

V prostoru chodby v prvním patře zámku budou prezentovány sbírkové soubory, vzniklé stoletou sběratelskou prací muzea.

Vstup do expozice historie města Valašského Meziříčí bude v jižním křídle zámku vpravo od schodišťového prostoru v místnosti č. 47. Vstupní místnost bude pojata jako úvodní část historické expozice. Pomocí map, fotografií, grafů a plánů má být návštěvník seznámen se stavebním vývojem města od jeho počátků až do současnosti, s vyznačením perspektiv jeho rozvoje.

Tematicky tedy bude vstupní místnost věnována srovnání Valašského Meziříčí na mapách a v pohledech minulosti a současnosti; tím bude divákovi dána možnost srovnání vývoje města v různých obdobích.

Pohledovým řazením od současnosti až ke středověku dosáhneme také návaznosti na následnou část expozice (46), jež bude věnována nejstarší historii města a kraje.

Tady budou kupříkladu instalovány listinné a archivní dokumenty o vzniku a založení města Valašského Meziříčí a sousedního městečka Krásna, dále doklady o životě cechů, cechovní výrobě a městské organizaci v minulosti. Ideovým podtextem této části expozice bude snaha ukázat návštěvníkovi, že město nemá jen současnost, ale i bohatou historii, která má sloužit k poučení dnešní generace.

Třetí místnost (45) bude tematicky těsně navazovat na č. 46. Časově zde bude

Lid. plastika ze sbírek OVM

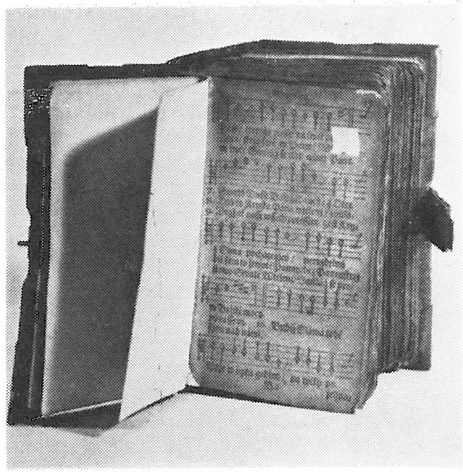

Třenovského Cithara sanctorum z r. 1696

umístěn úsek 18.—19. století, dějově pak bude plocha rozčleněna do několika úseků architektonicky propojených panelů a vitrin. K dokumentování bude užito hlavně trojrozměrného materiálu. Bude zde prezentováno období průmyslové revoluce s ukázkami počátku vývoje průmyslu a hospodářského života ve městě a částečně i na Valašsku v 18. až 19. století, bude zde také zachycen politický vývoj v rámci Rakouska a rakousko-uherské monarchie, ukázán význam souměstí Valašského Meziříčí a Krásna nad Bečvou jako průmyslového centra Valašska a místa počátků dělnického hnutí v naší oblasti, i význam Valašského Meziříčí jako centra kultury, školství a českého pokrokového života. V závěrečných prostorách (44) se budeme zabývat historií města a zčásti i přilehlé oblasti od počátku 20. století až do let osmdesátých.
Bude zde dokumentován vývoj sociálně demokratické strany a dělnického hnutí od počátku století, boje za volební právo a národní samostatnost v Rakousku-Uhersku, I. světová válka a důsledky změn 1914—1918, vznik Československé republiky, postavení drobného živnostnictva a průmyslově zemědělského proletariátu do roku 1938, situace dělnických stran a podíl KSČ v nich i organizování dělnického hnutí od založení KSČ do II. světové války.

Významný podíl v této části expozice bude mít dokumentace let 1938—1945 a protifašistického a partyzánského odboje ve městě a okolí. Dokumentace II. světové války a odboje bude sestavena ve spolupráci s pobočkou ČSPB ve Valašském Meziříčí.
Část plochy poslední místnosti bude určena pro tematickou oblast, zachycující období budování a změn po II. světové válce a v 50. letech, poúnorové události a počátky socialistické výstavby.
Značná část místnosti bude věnována současnosti, s cílem dokumentovat dynamiku vývoje za poslední desetiletí, a to za použití maxima trojrozměrného materiálu, a prezentovat tak poslední vývoj města a okolí v epoše budování socialismu.
V závěrečné části expozice bude v prostoru určeném pro současné období použito měnitelných architektonických jednotek tak, aby bylo možno jednotlivé materiály přemísťovat či doplňovat.
Ve variabilitě závěru expozice věnované současnosti města spatřujeme značnou výhodu proti běžně užívanému statickému řešení. Bude zde totiž možné pružně reagovat na změny týkající se vzhledu města v budoucnu. Na základě hlavně fotografické dokumentace a dalších dvoj-, případně i trojrozměrných materiálů bude možno zachycovat skutečnou současnost města, čímž bude závěrečná část expozice výrazně oživena a získá tak na přitažlivosti.

Cínový talíř z konce 16. stol. ze sbírek OVM

V závěru historické expozice využijeme audiovizuální techniky. Na základě slova i obrazu chceme tímto způsobem zhodnotit a ve zkratce shrnout historii města a okolí a dojít až k současnému období — k modernímu Valašskému Meziříčí jako městu na křižovatce cest.

PAMĚTNÍ SÍŇ NÁRODNÍHO UMĚLCE JOSEFA BROŽE

V místnosti č. 36 (viz přiložený plánek) v jihovýchodním křídle zámku bude instalována pamětní síň národního umělce Josefa Brože.

Významný český malíř, národní umělec Josef Brož se narodil 13. srpna 1904 v Krásně nad Bečvou v rodině sklářského dělníka. Jeho otec však záhy zemřel (1912) a rodina jen stěží uhájila svou existenci v těžkých letech I. světové války. Od roku 1918 studoval J. Brož na Státní odborné škole pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí, kde byl jeho učitelem arch. Emanuel Pelant.

Po absolvování školy v r. 1922 se živil jako řemeslník a malíř kulis pro ochotnické scény. Velký význam pro jeho další orientaci měl jednoroční kurs pro výrobu hraček, který ve školním roce 1925—1926 uspořádal E. Pelant. Seznámil se tu totiž s grafikem Janem Konůpkem, který stojí v pozadí nejen jeho rozhodnutí studovat na Uměleckoprůmyslové škole v Praze, ale i v pozadí Brožovy orientace na expresívní tradice českého a evropského malířství. Na uměleckoprůmyslové škole byl Brož v letech 1927—1934 žákem prof. A. Hofbauera a poté ještě absolvoval čestný rok (1934-1935) u prof. F. Kupky v Paříži. Brožova pokroková orientace se projevila i ve společném díle pro český pa-

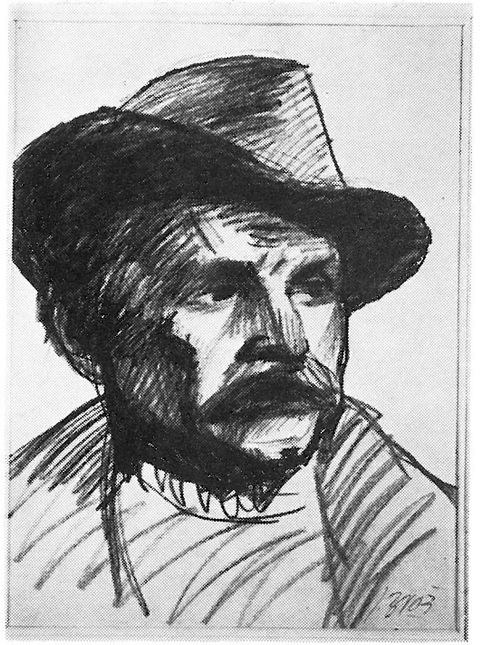

Národní umělec Josef Brož — autoportrét

vilón na světové výstavě v New Yorku v r. 1939. Spolu s Janem Laudou a Janem Bauchem vytvořili monumentální plastiku Přepadení Československa. Po válce a po r. 1948 se zapojil do činnosti Svazu čs. výtvarných umělců. Svým dílem aktivně přispíval k řešení výtvarné problematiky socialistického realismu.
Josef Brož byl v r. 1964 jmenován zasloužilým umělcem a v r. 1967 mu byl udělen čestný titul národní umělec.
V r. 1974 získal cenu Antonína Zápotockého a byl mu udělen Řád práce. V r. 1975 mu byla udělena Státní cena Klementa Gottwalda a byl jmenován členem korespondentem Akademie umění NDR.
Národní umělec Josef Brož zemřel 12. října 1980 v Praze. V pamětní síni budou vystaveny obrazy a kresby národního umělce Josefa Brože tak, aby podaly rámcovou představu o celém jeho životním díle. Expozice bude doplněna přehledem nejdůležitějších životních dat a fotografiemi.

Sklo na výstavě „100 let muzea a Muzejní společnosti ve Val. Meziříčí"

EXPOZICE SKLA A GOBELÍNŮ

Expozice se připravuje se záměrem odborně zhodnotit a veřejnosti představit produkci gobelínky a skláren ve Valašském Meziříčí z historického a zejména uměleckohistorického hlediska. Expozice skla bude okrajově informovat i o historii sklářství na Valašsku. Není však možno pro značný rozsah materiálu i pro nedostatek expozičních prostor zpracovat tuto problematiku podrobně.

I když časový rozdíl mezi založením skláren v Krásně (1855) a prvními pokusy Rudolfa Schlattauera o tkaní gobelínů (1898 v Zašové, 1908 ve Valašském Meziříčí) je prakticky půl století, není tento odstup dostatečným důvodem k tomu, aby produkce obou provozoven byla prezentována samostatně. Jelikož totiž v obou případech jde o umělecké řemeslo (a podíl řemeslné práce není ani v moderních sklárnách zanedbatelný), budou zamýšlené expozice spojeny v jednu, čímž se komunikačně sjednotí a tím i lépe využije prostor k tomuto účelu vyhrazený.

V expozici bude preferováno uměleckohistorické hledisko (estetické kvality) před pohledem historickým (chronologický sled dokumentace), avšak ani toto hledisko nebude úplně opomenuto. Jednotlivé etapy vývoje zpracování skla a tkaní gobelínů budou instalovány tak, aby poskytovaly přehled o produkci, důraz bude kladen na exponát a na jeho estetické vyznění — chronologie bude ovšem pokud možno respektována. V úvodu expozice se počítá s alespoň náznakovým seznámením návštěvníka s postupem prací — fotografie, model, polotovary, pracovní nářadí apod. a stručně s dějinami skláren a sklářství na Valašsku i s historií tkaní gobelínů. V dalších místnostech se už v podstatě prezentace fotografií a textů nepředpokládá. Z tzv. dvourozměrného materiálu bude použito pouze návrhů a předloh. Kromě exponátů z produkce sklárny a gobelínky bude instalace náznakově doplněna několika kusy historického nábytku ze sbírek OVM.

Společná expozice výroby skla a tvorby gobelínů ve Valašském Meziříčí, která bude umístěna v 1. patře zámku Kinských v místnostech 42—37, bude volně navazovat na historickou expozici (místnosti č. 47—44) a bude rovněž zahájena krátkým historickým exkurzem (42), aby pak nechala promlouvat samotné exponáty. Ty budou vystaveny tak, aby poskytovaly obraz vývoje produkce skláren i gobelínky od počátku výroby až po jejich současnou tvorbu. Závěrečná místnost bude pak věnována výhradně nejnovější produkci. Její zařízení bude variabilní a bude možnost častější obměny exponátů. V případě gobelínky se tím také vytvoří možnost krátkodobě vystavit dohotovená díla před jejich předáním majiteli a definitivním umístěním. Pravidelní návštěvníci tak mohou získat přehled o produkci gobelínových dílen ÚUŘ ve Valašském Meziříčí.

Výběr gobelínů z majetku OVM je ovšem dosti omezený, počítá se proto s doplněním. U starší produkce ze sbírek Moravské galerie Brno, u současné produkce ze sbírek Slovenské národní galerie Bratislava a eventuálně i jiných galerií.

R. Schlattauer: Opuštěný mlýn — gobelín ze sbírek OVM

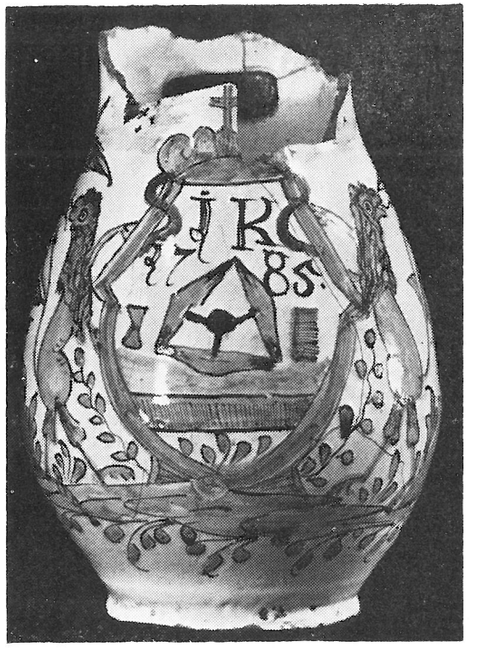

Džbán z r. 1785, v. 27 cm

FAJÁNS VE SBÍRKÁCH OKRESNÍHO VLASTIVĚDNÉHO MUZEA VSETÍN — PRACOVIŠTĚ VE VALAŠSKÉM MEZIŘÍČÍ

EVA URBACHOVÁ

Město Valašské Meziříčí má v dějinách výroby keramiky zvláštní postavení tím, že se tu vyráběla jak keramika hrnčířská, tak fajáns i bělnina a kamenina ruční a tovární výroby, i když v různých časových obdobích.

Dodnes se v Hauserově dílně provádí tradiční rukodělná výroba hrnčiny, užitková keramika z kameniny se lisuje do forem v provozovně Severomoravských cihelen.

Výroba fajánsí — džbánkařství, „túfarnictví" — se tu udržela až do počátku 20. století.[1]

Podle archivních pramenů, zaznamenaných Karlem Černohorským,[2] je za prvního džbánkaře ve Valašském Meziříčí označen Jan Vranečka ze Zašové, který si v r. 1731 zakoupil domek ve valašskomeziříčské čtvrti „Ščudlov". V r. 1744 se na Ščudlově usadil Ignác Moc, v r. 1759 Jan Varhaníček. Největší počet samostatných džbánkařských mistrů — osm — tu pracoval v r. 1793, v r. 1820 ještě šest.[3] Přicházeli sem z moravských džbánkařských středisek — Ždánic, Bučovic, Vyškova. Poslední džbánkař — Viktor Machaň, jehož rod je ve Val. Meziříčí uváděn od r. 1818, zemřel v r. 1931.

Tyto historické skutečnosti se odrážejí i ve složení sbírky fajánsí na pracovišti OVM ve Valašském Meziříčí. Sbírka shromažďuje převážně výrobky místní provenience, z nich pak většinou produkci džbánkařské rodiny Machaňů.

Asi polovinu sbírky, čítající 128 kusů, získalo muzeum v letech 1928 a 1932 darem a koupí od místního lékaře — MUDr. Frant. Bendy, v té době velmi aktivního člena výboru a od r. 1931 předsedy Musejní společnosti ve Val. Meziříčí.[4] Vytvářel ji při své lékařské praxi ve Val. Meziříčí a okolí. Na třicet kusů pak pochází přímo od rodiny Machaňovy — dary z r. 1928 od Viktora Machaně a z r. 1932 od kamnáře Josefa Machaně.

Nejstarším datovaným fajánsovým výrobkem ve sbírce je džbán s tkalcovskými znaky (i. č. N 2137) — dosti poškozený, s neúplnou horní částí a se železným uchem, označený monogramem *J K* a letopočtem *1785*. Dekor je proveden v barvách vysokého ohně. O jeho získání do sbírek nic bližšího nevíme. V publikaci K. Černohorského: Moravská lidová keramika[5] je barevná reprodukce džbánu s tkalcovskými znaky a se stejným monogramem téhož rukopisu, ale s letopočtem 1786, o němž je uvedeno, že je výrobkem valašskomeziříčským a že pochází z Rožnova.[6] K. Černohorský zjistil jako pravděpodobného původního majitele obou džbánů Jana Kuru z Val. Meziříčí, Vrbenské ul. č. 116, který však nebyl tkalcem, ale soukeníkem (s. 132—133 cit. díla).

Další datovaný džbán s dekorem v barvách vysokého ohně se zatékanou zelenou barvou, která je pro většinu starých valašskomeziříčských fajánsí typická, je džbán z r. 1803 (i. č. N 2138) s motivem kříže a jelínků, reprodukovaný v citované Černohorského publikaci pod č. 119 s uvedením provenience Valašské Meziříčí. Je evidován rovněž v katalozích „Moravská lidová keramika"[7] a spolu s dalšími kusy ze sbírky fajánsí z pracoviště ve Val. Meziříčí byl zapůjčen na výstavu moravských fajánsí v Krajském vlastivědném muzeu Olomouc a v národopisném oddělení Národního muzea v Praze v r. 1974.

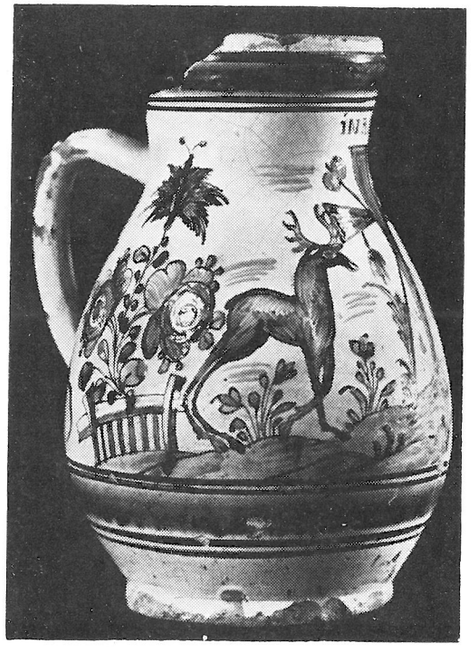

Džbán z r. 1803, v. 26 cm

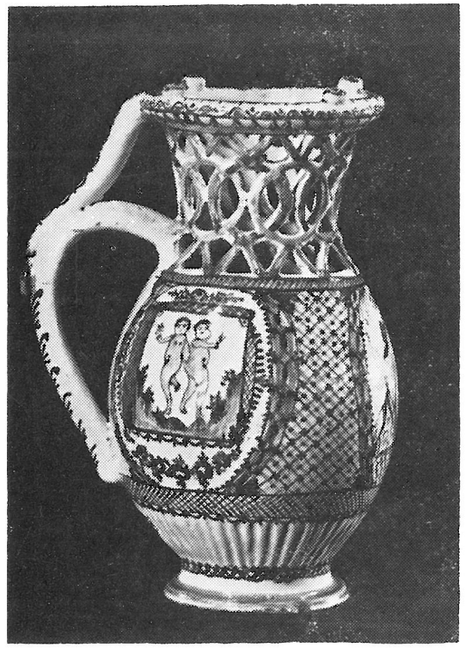

Šalebný džbánek z r. 1828, v. 20 cm

Datované džbány z r. 1804 a z doby pozdější mají dekor převážně pouze v barvě tmavě modré.

Pozoruhodný je šalebný džbánek z r. 1828 (i. č. N 2145) — ve stěně nad dnem kanelovaný, na prořezávaném hrdle má v modrém dekoru žluté doplňky. Hlavním motivem výzdoby je P. Maria s dítětem nad kostelem, označeným v katalogu R. Hrbkové jako poutní chrám v Maria-Zell; půvabné jsou dvojice nahých postaviček v oválech po stranách ucha. Pod uchem na výduti je vyrytý monogram *I W*, na dně uvnitř džbánku malovaný monogram *P K*. Karlu Černohorskému pravděpodobně tyto monogramy unikly, neboť u fotografie tohoto džbánku v cit. publikaci č. 132 s chybným letopočtem 1822 uvádí jako výrobce Antonína Machaně. V Knize darů, nejstarší přírůstkové knize valašskomeziříčských sbírek, je však k tomuto džbánku údaj: „Džbáneček tufarový pálený v dílně tufárníka J. Varhaníčka a malovaný asi K. Petruskem". Džbánek byl získán do sbírek od řezníka Fr. Šumného z Val. Meziříčí-Krásna v r. 1907. Z životopisných údajů meziříčských džbánkařů v Černohorského publikaci zjistíme, že džbánkař Josef Varhaníček (1805—1838) měl v r. 1828 svatbu s Marií Wilhelmovou, dcerou barvíře z Val. Meziříčí (s. 232), džbánek tedy byl pravděpodobně zhotoven k svatbě.

Podobný vztah k rodinné události mají asi i džbány i. č. N 2146 a N 2147, oba s tmavomodrým dekorem. Na prvním z nich je nápis PAMATKA — ANNA KAREL WITTEK a monogram C. H. Džbánek je rovněž publikován u Černohorského (č. 131), snad jako práce Cyrila Holešovského, který působil ve Val. Meziříčí v letech 1816—1877. Džbánkař Karel Vítek z Val. Meziříčí-Krásna se v r. 1849 ženil s Annou Prostějovskou, dcerou soukeníka z Krásna (s. 237), takže džbán je pravděpodobně památkou na výročí svatby. K téže události se asi váže i šalebný džbán i. č. N 2147 datovaný rokem 1869, s nápisem ZUM ANDENKEN. Podle zápisu v Knize darů jej věnoval muzeu v r. 1902 hrnčíř Vítek, podle jehož sdělení jej zhotovil džbánkař Karel Vítek v r. 1869.[8] Pamětním darem k svatbě je i mísa i. č. N 2104 s nápisem: *Franc a Mariana ze zdawani w Roku pane 1862 čerwa.*

Menší výtvarnou hodnotu mají další datované džbány z r. 1871 a 1889.

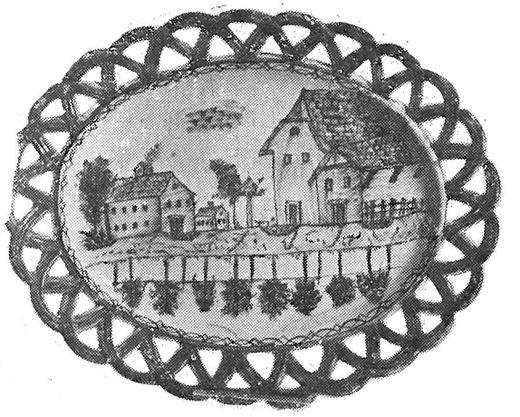

Mísa z Machaňovy dílny, d. 28,5 cm

Nejvíce fajánsí pochází z konce sedmdesátých a z osmdesátých let 19. století, z doby, kdy Kajetán Machaň a jeho syn Viktor pracovali společně pod firmou K. V. MACHAIN, jíž i své výrobky mnohdy označovali. Jejich dekor je buď tmavě modrý nebo v pestrých barvách s výraznou barvou oranžovou, která je obvyklá i v samostatných pracích Viktora Machaně (po smrti otce Kajetána v r. 1890). Zachoval se i vývěsní štít firmy K. V. Machain tvaru oválné mísy se zdviženým, plasticky zdobeným okrajem, s otvory na zavěšení a s nápisem: K. V. MACHAIN, TUFARNIK WEISSHAFNEREY NRO 257 ČÍS. 1876. Nápis je psaný modře, dekor v barvách zelené, oranžové a fialové (i. č. N 2114). Několikrát se na výrobcích z Machaňovy dílny objevuje naturalisticky pojatý motiv ovoce, ať už v malbě (talíř s malbou hrušky a nože) nebo v plastickém provedení (dekorační talíř s prořezávaným okrajem a plastickým ovocem na dně nebo poklice na terinu s úchytkou tvaru hrušky).

Vedle užitkových předmětů jsou mezi výrobky z Machaňovy dílny ve sbírce zastoupeny sedmi kusy kropenky i reliéfní obraz tlačený do formy — Ecce Homo (i. č. N 2191). Podle zápisu v Knize darů jej zhotovil Viktor Machaň podle návrhu ředitele dřevařské školy ve Val. Meziříčí Fr. Rosmaela a do formy jej vytlačil tovaryš Molitor. Na zadní

Vývěsní štít firmy K. V. Machain, d. 42,5 cm

nepolévané straně je nápis: *Kajetán Viktor Machain, výroba majoliky ve Valašském Meziříčí (Morava). Cena 2 zl. 50 kr. 14. 8. 1887.* Reliéf byl darován kapli sv. Rocha ve Vrbenské ulici, v níž byla i Machaňova dílna. Po jeho odstranění z kaple jej získal pro muzeum tehdejší správce Ed. Domluvil. Výrobu fajánsových plastik v dílně Machaňů dokládá plastika „Důstojník se psem" (N 2194). Z reliéfních obrázků, o jejichž původu nemáme žádný údaj, je zajímavým dokumentem modře malovaná Pieta s nápisem *Ježíš a maria Pamatka Od moroweg rani ktera panowal wroků 1855 to psál Anton N. N.* (N 2190). Modře zdobená kachle s jménem *Franz Kalwar* je datovaná rokem 1852.

Koncem 19. století, když se snížil odbyt fajánsového zboží, proti ostatním druhům keramiky poměrně drahého, přešel Viktor Machaň na výrobu lékárenských tyglíků na masti, které se pak rozvážely do 37 lékáren předválečného Rakouska, až do vydání zákazu jejich používání.[9] Dva z tyglíků se zachovaly ve sbírce. Jsou tu i tři doklady nezdařených pokusů Machaňovy dílny s porcelánovou hlínou — dvě vázičky a sirečník (N 2196—2198).

Poslední pec s fajánsovými výrobky byla v Machaňově dílně vypálena v roce 1902.[10]

Z této dílny byl do muzea získán i vzácný rukopis s recepty na barvy a glazury, obsahující však i jiné, hlavně rodinné údaje. Má 90 stran. Nejstarší záznam je z r. 1761 a týká se narození prvního dítěte džbánkaře Jana Varhaníčka, který je — podle K. Černohorského — i autorem větší části receptáře. Přepis celého receptáře uveřejnil K. Černohorský v cit. publikaci na s. 263—273.

Do sbírky fajánsí jsou zařazeny kromě výrobků místní provenience i jednotlivé kusy z dílny v Modre a z jiných západoslovenských dílen a několik džbánků z Vyškova.

V nálezech keramiky ve dvou zazděných sklípcích, objevených při generální opravě vsetínského zámku v letech 1968 a 1970, byly mezi značně převažujícími hliněnými střepy i střepy fajánsové, mezi nimi i habánský džbánek datovaný 1686. Dva talíře a některé aspoň zčásti zkompletované džbánky a misky ukazují na valašskomeziříčský původ. Také při asanaci valašskomeziříčské čtvrti „Ščudlov" byl zachráněn střepový materiál z místních džbánkařských dílen.

Škoda, že výrobkům valašskomeziříčských džbánkařů nebyla dosud věnována taková pozornost a nedošlo k jejich soupisu a zhodnocení jako u fajánsových výrobků jiných dílen, což by si jistě zasloužily.

POZNÁMKY

1) Keramika označovaná jako fajáns má porézní střep potažený neprůhlednou olovnato-ciničitou glazurou. Po prvním vypálení při teplotě kolem 800 °C je glazura podkladem pro malování dekoru, u starších fajánsí obvykle v barvách „vysokého" ohně kysličníků kovů — kobaltovou modří, měďnatou zelení, antimonovou žlutí a manganovou barvou fialovou až černou. Druhé vypalování probíhá při teplotě až do 1100 °C. Červená barva, vyžadující třetí pálení, se na valašskomeziříčských fajánsích z muzejních sbírek nevyskytuje.

2) Karel Černohorský: Příspěvek k dějinám fajánsové výroby ve Val. Meziříčí. Naše Valašsko 3, 1932, s. 58—66.
Karel Černohorský: Jan Vranečka, první valašský tufar. Naše Valašsko 7, 1941, s. 60—63.

3) Ladislav Baletka: Keramika na Valašsku ve sbírkách Vlastivědného ústavu Vsetín. Katalog výstavy. Vsetín 1973. 16 s.

4) MUDr. Frant. Benda (nar. 1877 v Čes. Budějovicích, zemř. 1949 ve Val. Meziříčí), byl členem Musejní společnosti v letech 1910—1940. V r. 1933 vypracoval lístkový inventář sbírky keramiky.

5) Karel Černohorský: Moravská lidová keramika. Praha 1941. 285 s.

6) Džbán vysoký 30,5 cm je dnes ve sbírkách etnografic. oddělení Moravského muzea v Brně.

7) Růžena Hrbková: Moravská lidová keramika 1700—1880. Katalog výstavy. Praha 1974, nestr. Růžena Hrbková: Moravská lidová keramika v letech 1780—1880. Katalog výstavy. Vlastivědný ústav Olomouc, nedat.

8) Fotografie džbánu z r. 1869 je uveřejněna v Našem Valašsku 1, 1929—1930, s. 69.

9,10) Miloš Kašlík: Tufarnictví ve Valašském Meziříčí. Naše Valašsko 1, 1929—30, s. 67—71, 3 fotogr.
Podle M. Kašlíka byla v Machaňově dílně používána hlína místního původu — z 90 % z pole naproti „Mokré Handry" u Obory v Krásně, zbytek z Hrachovce a Byniny.

Kovaná zděř — „krůžka" ze sbírek Valašského muzea v přírodě, Rožnov (foto B. Přikryl)

SPOLEČENSTVO KOVÁŘŮ A PODKOVÁŘŮ VE VALAŠSKÉM MEZIŘÍČÍ

JAN KRBA

Předkládaný příspěvek si vytkl za cíl nastínění vzniku a vývoje samostatného společenstva kovářů a podkovářů v bývalém soudním okrese Valašské Meziříčí a Rožnov. Časově jsem práci vymezil od poloviny 19. století do poloviny 20. století.[1]

Zavedením živnostenského zákona v roce 1859 došlo k zániku společného cechu kovářů a podkovářů, zámečníků, kolářů a bednářů ve Valašském Meziříčí. Kovářští mistři tak ztratili svoji odbornou organizaci, ve které byli sdruženi od roku 1545. Nyní stačilo jen přihlásit se u okresního hejtmanství, zaplatit příslušný poplatek a žadatel dostal povolení výkonu řemeslné činnosti. Vol-

nost a benevolence při udělování živnostenského povolení řemeslu neprospívaly, spíše mu byly na škodu.[2] Tak tomu bylo i u kovářského řemesla, jehož dokonalé zvládnutí vyžadovalo vyučení i dostatečnou délku praxe pro tovaryše, než se z něho stal mistr. Kvalita řemeslné práce upadala. Velká část kovářských výrobků byla nahrazena levnější tovární výrobou. Mnohé kovářské dílny zanikly. Tyto nezdravé poměry v řemeslné živnostenské činnosti setrvávaly — i přes žádosti řemeslníků o omezení živnostenské svobody — po celé dvacetiletí.[3]
Novela živnostenského zákona z března 1883 ukládala povinnou registraci každého řemeslníka u živnostenského společenstva. Olomoucká obchodní a živnostenská komora požadovala po okresním hejtmanství ve Valašském Meziříčí, aby provedlo registraci řemeslné činnosti a založení živnostenského společenstva. Ze soupisu, který byl proveden obecními úřady k 22. 11. 1883, se dovídáme, že v okrese Valašské Meziříčí bylo celkem 27 kovářů a podkovářů. Valašské Meziříčí, Krásno, Krhová, Kunovice a Lešná měly dva kováře, ostatní vesnice jednoho a ve 13 vesnicích kovář nebyl.[4] V okrese Rožnov bylo 17 kovářů a v okrese Vsetín 28. Co do počtu byli kováři na čtvrtém místě za obuvníky, řezníky a krejčími. Hned po nich následovali pekaři a truhláři.[5] Okresní hejtmanství zpočátku zamýšlelo utvořit pouze dvě společenstva, sdružující všechny živnostníky. Potřeba si však vynutila ustanovení pěti společenstev.[6] Kováři byli začleněni do první skupiny živností stavebních, jejíž širší název zněl: „Společenstvo živností vyrábění kovového, dřevěného a hrnčířského zboží, dále živností stavebních a s tím spojených zaměstnání". Během celého roku 1884 probíhala mezi zástupci řemeslníků a okresním hejtmanstvím jednání o založení jednotlivých společenstev. Zástupcem společenstva živností stavebních se stal 29. 12. 1884 zednický mistr z Krhové Josef Janoš.[7] Ustavující schůze společenstva se konala 5. ledna 1886 v restauraci meziříčského pivovaru. Představenstva jednotlivých obcí zodpovídala za pozvání všech řemeslníků, patřících do uvedeného společenstva.[8] Schválené stanovy společenstva vypovídají o jeho poslání následovně: „Společenstvo má za účel pěstovati ducha pospolitého, udržovati a zvelebovati společné zájmy živnostenské svých členů a příslušníků zřizováním záložen, skladů na suroviny, tržnic, zaváděním společné výroby pomocí strojů a jiných způsobů výrobních". Paragraf druhý udával rozsah společenstva: „Všichni samostatní živnostníci, kteří vlastní v berním okrese Valašské Meziříčí nějakou živnost vyrábění kovového, dřevěného, kamenného, skleněného neb hrnčířského zboží, dále nějakou živnost stavební v užším slova smylu, nebo živnost dovozní neb nějakou s tím spojenou činnost provozu, jsou členy společenstva, pro kteréž tyto stanovy platí, (tovaryši) jejich učedníci jsou jeho příslušníky. Společenstvo má sídlo ve Valašském Meziříčí." Hned od začátku vzniku stavebního společenstva byl jeho aktivním členem kovář Jan Lux z Valašského Meziříčí. Pracoval ve výboru společenstva a 27. 12. 1891 byl zvolen i jeho předsedou. Vznik a zařazení kovářů do stavebního společenstva dalo kovářům možnost vytvoření pevné organizace, ale neřešilo ještě jejich problémy. Značný počet stížností na kováře, kteří pracovali, aniž by byli přihlášeni ve společenstvu a platili daně, ukazuje, že stav, který byl před rokem 1883, místním kovářům vyhovoval. Zda byl přihlášen u společenstva a platil daně, nebylo pro většinu obyvatel vesnice rozhodující. Byl prostě pro vesnici nepostradatelný a jeho rozlišení se řídilo pouze tím, že byl dobrý nebo lepší než druhý kovář. Jinak se na jeho činnost dívali členové vzniklých společenstev a okresní hejtmanství. První museli platit daň z příjmu a druhému zase daně unikaly. Ze začátku byl zjištěný provinilec předveden před představenstvo obce, kde mu byla udělena důtka. Musel požádat o vstup do společenstva a zaplatit zápisné. Později byl případ neoprávněné činnosti řešen pokutou pěti zlatých do pokladny stavebního společenstva a

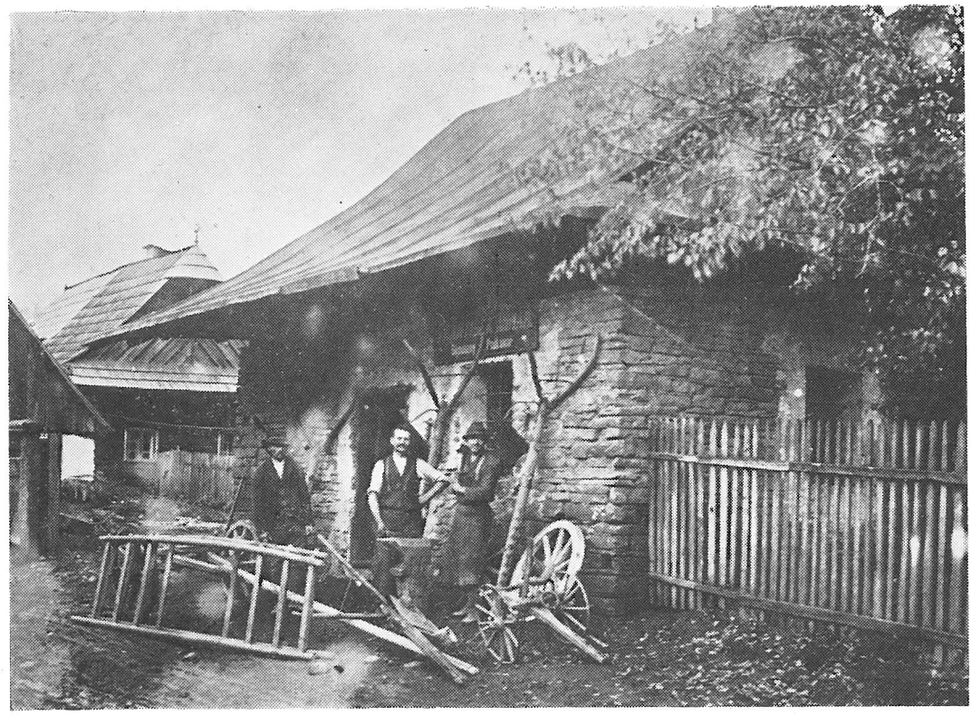

Kovárna v Zubří

v případě nedobytnosti byl viník potrestán vazbou v trvání 24 hodin.[9] Časté byly spory kovářů se zámečníky, vzniklé podobným charakterem práce.[10] První zmínka o vytvoření samostatného společenstva kovářů byla přednesena na schůzi výboru stavebního společenstva dne 15. 2. 1903. Je pozoruhodné, že nebyla přednesena samotnými kováři, ale živnostenským instruktorem.[11] Kováři se chopili iniciativy až na schůzi společenstva 4. 10. 1908, kdy se jednalo o utvoření odborných sekcí. Bylo usneseno vytvořit odborné sekce kovářů, stolařů a příbuzných řemesel. Již na příští schůzi se vypracoval seznam kovářů, klempířů, kolářů, provazníků a zámečníků.[12] Do tohoto období spadá také jednání, aby při odborné škole pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí byl ustanoven mistrovský odbor kolářský a kovářský pro stavbu kočárů a vozů.[13] Otázku lepší organizovanosti kovářů jasně formuloval Tomáš Fabík, kovář z Choryně, který požadoval, „aby pan předseda svolal kováře a podkováře na určitý den k vůli lepší organizovanosti". Dalším z důvodů, které nutily kováře k jednotě, byla nevyřešená otázka jednotných cen výrobků.[14] Tlak kovářů si vynutil 16. 11. 1913 mimořádnou schůzi stavebního společenstva, kde byl vysloven souhlas se založením společenstva kovářů a podkovářů pro okres Valašské Meziříčí. Stavební společenstvo mělo vydat nově utvořenému společenstvu kovářů a podkovářů ze společného jmění podle uzávěrky za rok 1913 příslušnou část podle počtu vystupujících členů. V případě rozpuštění nebo rozpadnutí nově utvořeného společenstva ti, kteří se chtěli státi opět členy stavebního společenstva, zaplatí znovu zápisné.[15] Je zajímavé, že i přes výše uve-

dené rozhodnutí nedošlo k odchodu kovářů ze stavebního společenstva. Dá se předpokládat i jistý nezájem Jana Luxe a jeho vliv na další kováře, neboť na následující schůzi, která se konala o dva měsíce později, prohlásil, že od ustavení samostatného společenstva kovářů a podkovářů upouští a kováři zůstanou i nadále u společenstva stavebního, kde vytvoří pouze kovářskou sekci.[16] Tento stav setrval i ve válečných letech 1914 až 1918, kdy došlo k jistému útlumu kovářské činnosti, způsobenému odchodem kovářů k vojsku.[17]

Vznik Československé republiky v roce 1918 a poválečná konjunktura vyvolaly rovněž aktivitu v kovářském podnikání. Kováři a podkováři se sešli 29. června 1919, aby s definitivní platností utvořili samostatné společenstvo kovářů a podkovářů v okrese Valašské Meziříčí. Na návrh kováře Kreicknera byl předsedou společenstva jednohlasně zvolen Jan Lux. Práci společenstva řídil devítičlenný výbor.[18] Porovnáme-li složení výboru, zjistíme, že většina jeho členů je z ekonomicky silnějších obcí okresu (Choryně, Choryňská Lhota, Loučka, Kladeruby a Poličná). Právě zde kováři nejsilněji pociťovali potřebu jednotné organizace, která by obhajovala jejich zájmy. Nutnost jednoty diktovala i snaha o vytvoření jednotného kovářského ceníku. Zvětšení objemu prací v tomto období naznačuje žádost o zvýšení přídělu uhlí. V roce 1920 bylo v okrese Valašské Meziříčí evidováno 48 kovářů. Krásno se čtyřmi kovářskými dílnami mělo vedoucí postavení. Tři kováři pracovali ve Valašském Meziříčí, Choryni, Lešné, Loučce a Zašové. Mnoho vesnic mělo kováře dva.[19] Radost z vlastní kovářské dílny vystřídala tvrdá realita. Zaplacení daní, nájmu, vydání za uhlí a železo nebylo snadnou záležitostí při celkem skromných možnostech výdělku.

Proto již v roce 1922 počet kovářských dílen klesl na 36 a v následujících letech až do roku 1938 kolísal mezi 36 a 31 dílnami. Společenstvo opět řešilo neoprávněné provádění kovářských prací zámečníky.[20] Přetrvávaly nejasnosti při tvorbě cen jednotlivých úkonů. Cenová politika se měla ujednotit pořádáním kalkulačních kursů. Podkova, jejíž cena byla vypočítána podle velikosti na 12 až 16 korun, byla prodávána některými zdejšími kováři za 6 korun 50 halířů. Tyto rozdíly vyvolávaly stížnosti sousedních společenstev.[21] Minimální příjem za vykonanou práci, problémy s placením, které bylo mnohdy nahrazováno naturáliemi, ale i jistá liknavost členů společenstva — způsobovaly neplacení členských příspěvků. Potíže vznikaly také s placením odborného časopisu Československý kovář.[22] Hospodářské postavení kováře se zvláště zhoršilo v době hospodářské krize v letech 1929 až 1932. To vše se odrazilo i v návštěvnosti členských schůzí společenstva.[23] Za neúčast na schůzi hrozila pokuta 20 Kč. V roce 1929 ani pokuta nezabránila, aby se členská schůze nekonala pro neúčast více než poloviny členů. Následující schůze ze 17. 3. 1929 se zúčastnilo pouze 14 členů. Následky hospodářské krize, která se tíživě dotkla i místních kovářů, měl pomoci překonat zemský sjezd kovářů a podkovářů, pořádaný 26. 6. 1932 ve Valašském Meziříčí. Sjezd se konal v restauraci Přerov a hlavním bodem jednání bylo postavení kováře v probíhající krizi.[24]

V této době došlo také k pokusu o založení samostatného společenstva kovářů a podkovářů v sousedním okrese Rožnov. Kováři zde byli od roku 1886 začleněni do smíšeného společenstva živností stavebních a jiných.[25] Snaha o samostatné společenstvo našla realizaci na společné schůzce dne 20. 3. 1932. Dostavilo se na ni 11 kovářů a předseda smíšeného společenstva. Spolu s několika členy společenstva kovářů a podkovářů z Valašského Meziříčí přišel na ni za Zemskou jednotu kovářů a podkovářů na Moravě Josef Stárek.[26] Návrh Jana Skalíka z Hutiska, aby byli sloučeni se společenstvem ve Valašském Meziříčí, byl sice jednohlasně přijat, ale k jeho realizaci nedošlo.

Do zdejších poměrů zasáhly pronikavě také mnichovské události. Po záboru velké části sousedního novojičínského okresu fašistickým Německem bylo 12 kovářů ze zbývajících nezabraných 11 vesnic převedeno do společenstva ve Valašském Meziříčí.[27]

Připojení kovářů ze zbytku novojičínského okresu uspíšilo i jednání kovářů a podkovářů z Rožnovska. Dne 20. 3. 1939 na mimořádné schůzi kovářů a podkovářů v hostinci u Holubů byly projednány jen dva body: připojení kovářů a podkovářů okresu Rožnov k společenstvu kovářů a podkovářů v okrese Valašské Meziříčí a schválení minimálních cen za kovářskou práci. Z celkového počtu 16 kovářů se dostavilo pouze 6.[28] Hlavním důvodem, proč došlo ke sloučení, se ukázaly nízké ceny, které nedovolovaly krýt ani základní potřeby kováře. Stručně, ale výstižně se vyjádřil Alois Cabák ze Zubří: „My jsme si přišli hlavně pro pevné ceny."[29] K první společné schůzi došlo 26. 11. 1939. Na schůzi 25. 2. 1940 byli za účasti 50 kovářů schváleni zástupci pro jednotlivé okresy. Pro kováře z Rožnovska to byl Josef Holub a kováře ze zbývajícího okresu Nový Jičín zastupoval František Andrýsek z Mořkova.[30] Společenstvo kovářů a podkovářů ve Valašském Meziříčí dosáhlo v roce 1939 nejvyššího počtu členů po dobu svého trvání — celkem 61 členů.

Následující údobí válečných let 1939 až 1945 postihlo kováře nejen fašistickou perzekucí, ale také přídělovým systémem. Ten se vztahoval nejdříve na barevné kovy a železo, později se rozšířil o další materiály a pracovní pomůcky. V roce 1940 bylo společenstvu zakázáno používat tiskopisy s grafickou výzdobou lešetínského kováře pro jeho protiněmeckou symboliku. Od roku 1943 začala pociťovat německá armáda nedostatek dopravních prostředků a kovářům byla zadána výroba typizovaných vojenských vozů pro koňský zápřah. Práce na těchto zakázkách byla prováděna liknavě a zdržování bylo zdůvodňováno nedostatkem materiálu.[31] Bezprostředními válečnými akcemi při přechodu fronty bylo poškozeno několik kováren, stojících u cesty na trase Vsetín—Valašské Meziříčí—Hranice.

První členská schůze v osvobozené republice se konala v hotelu Panáček 1. 7. 1945. Na ní byl zvolen nový šestičlenný výbor.[32] Do funkce předsedy byli navrženi Vincent Šuráň, Jan Martinek a Alois Beňo. Funkce předsedy byla vyřešena až 18. 2. 1946, kdy se jím stal Jan Martinek.[33]

Únorové události v roce 1948 se promítly i do společenstva kovářů a podkovářů ve Valašském Meziříčí. Akční výbor byl ustaven 2. 3. 1948 a jeho předsedou byl zvolen Vincent Šuráň ze Stříteže. Celá agenda společenstva byla pak vedena jak předsedou Janem Martinkem, tak předsedou akčního výboru Vincentem Šuráněm.

Pod dojmem znárodňovacích dekretů odhlásili mnozí kováři své živnosti. Brzy se však situace mezi kováři vyjasnila a kováři, kteří zastavili činnost, opět pokračovali v práci. V roce 1949 byla Zemská jednota kovářů a podkovářů zrušena a společenstvo se stalo členem svazu hospodářských řemesel. K výraznějšímu poklesu počtu kovářů ve zmíněném okrese došlo v roce 1953, kdy pracovalo již jen 33 kovářů.

Další fáze následovala v letech 1957 až 1959, kdy převážná část kovářů přešla do jednotných zemědělských družstev, státních statků, komunálních služeb a okresního stavebního podniku. Mnozí kováři i po dovršení důchodového věku pracovali pro potřebu místních národních výborů nebo zemědělských družstev.

Hodnotíme-li kovářství v průběhu druhé poloviny 19. stol. až do poloviny 20. století, musíme konstatovat, že na Meziříčsku a Rožnovsku nedošlo v žádné kovářské dílně k přeměně tradiční kovářské výroby do takových rozměrů, abychom mohli hovořit o tovární výrobě. U některých jedinců se projevila snaha o specializaci výroby na zemědělské nářadí, ale i přes tuto skutečnost si zdejší kovářská výroba podržela mnohé rysy tradiční rukodělné práce.

Svou roli zde sehrála značná ekonomická zaostalost regionu ve srovnání s jinými oblastmi Moravy. Nedostatek průmyslu ve zdejším kraji způsoboval vel-

kou závislost zemědělce na kováři. Kováři mohli provozovat svou činnosti i při špatných ekonomických podmínkách, jelikož převážná část z nich vlastnila menší zemědělské hospodářství, které umožňovalo získání základních potravin. Kováři v tomto případě nebyli přímo závislí na příjmu za vykonanou práci, a to zmírňovalo jejich ekonomické potíže. Proto také k vytvoření samostatného společenstva kovářů a podkovářů ve Valašském Meziříčí došlo později než v jiných okresech. U kovářů v okrese Rožnov dokonce v době, kdy proces vzniku samostatných kovářských společenstev na Moravě byl již dovršen. Po roce 1945 s rozvojem průmyslu a se socializací zemědělství se začala zužovat ekonomická základna zdejších kovářů. Tento proces způsobil zánik společenstva kovářů a podkovářů ve Valašském Meziříčí v roce 1950 a ukončení tradiční rukodělné kovářské práce v průběhu 60. let 20. století.

Technický rozvoj spolu se společenskými změnami způsobil ukončení tradiční rukodělné výroby tak, jak jsme ji znali bezmála několik desítek století. I přes toto konstatování bude kovář i nadále nepostradatelný jako řemeslník schopný opravy a restaurace technických a uměleckých výtvorů svých předchůdců. Rovněž moderní umělecká tvorba předpokládá spolupráci s uměleckým kovářem. Nezastupitelná se jeví spolupráce s architektem. Kovářství se tak stalo úzce specializovaným oborem pracovní činnosti, který má všechny předpoklady být součástí našeho dnešního života.

Razítko Společenstva kovářů a podkovářů z r. 1922 (foto B. Přikryl)

POZNÁMKY

1) Problematiku kovářských společenstev jsem se pokusil objasnit v příspěvku První samostatná kovářská společenstva v Čechách a na Moravě na konci 19. a na počátku 20. století, in: XIII. Mikulovské sympozium 1983, str. 246.

2) Živnostenští inspektoři, kteří měli dohlížet na dodržování zákona, byli zřízeni zákonem č. 117 ze dne 17. června 1883 ř. z., později doplněném zák. čl. XXVIII. z r. 1898.

3) Snaha o nápravu se odrazila v novelách živnostenského zákona z roku 1883 a 1885. Že tato opatření nebyla dostatečně účinná, potvrzovaly další opravy z let 1897, 1902 a 1907.

4) OA Vsetín, OÚ Val. Meziříčí, sig. G/1883, kart. 173. Jednoho kováře měly vesnice: Branky, Choryň, Hrachovec, Jarcová, Juřinka, Kladeruby, Komárovice, Loučka, Lhotka Choryňská, Lhotka Lešenská, Mčenovice, Podolí, Střítež. Jistou výjimkou byl Brňov se čtyřmi kováři.

5) OA Vsetín, OÚ Val. Meziříčí, sig. G/1883, kart. 173.

6) OA Vsetín, OÚ Val. Meziříčí, sig. G/1883, kart. 173. Přípis okresního hejtmanství představenstvu měst Valašské Meziříčí, Rožnov, Vsetín.

7) Původně byl navrhován Jan Stolař, zednický mistr z Poličné.

8) OA Vsetín, OÚ Val. Meziříčí, sig. G/1885, kart. 175.

9) OA Vsetín, OÚ Val. Meziříčí, sig. G/1887, kart. 175. Protokol sepsaný s Fr. Pohořelským dne 21. 9. 1887.

10) OA Vsetín, OÚ Val. Meziříčí, sig. G/1887, kart. 175. Zámečník Hynek Läv z Valašského Meziříčí se dělil o práci s kováři i zámečníky: J. Luxem, Leopoldem Ottem, Janem Fluksou a J. Rivátem.

11) OA Vsetín, Živnostenské spol. živností stavebních ve Val. Meziříčí, Kniha zápisů schůzí 1903—1919 (dále jen ŽS, kniha zápisů schůzí). Zápis ze schůze výboru ze dne 15. 2. 1903.

12) OA Vsetín, ŽS, kniha zápisů schůzí. Schůze výboru 24. 10. 1909.

13) OA Vsetín, ŽS, kniha zápisů schůzí. Návrh podal Antonín Tencer na schůzi výboru 4. 10. 1909.

14) OA Vsetín, ŽS, kniha zápisů schůzí. Na členské schůzi 19. 1. 1913.

15) OA Vsetín, ŽS, kniha zápisů schůzí. Zápis z mimořádné členské schůze dne 16. 11. 1913.

16) OA Vsetín, ŽS, kniha zápisů schůzí. Zápis z členské schůze 11. 1. 1914.

17) Odchodem kovářů k vojsku se částečně zlepšilo postavení kovářů, kteří nebyli odvedeni.

Kovaná zděř — „krůžka" ze sbírek Valašského muzea v přírodě, Rožnov (foto B. Přikryl)

18) OA Vsetín, Živnostenské společenstvo kovářů a podkovářů ve Val. Meziříčí. Za místopředsedu byl zvolen Tomáš Fabík z Choryně a do výboru Josef Černoch z Poličné, Josef Machýček ze Stříteže, Štěpán Kreickner z Val. Meziříčí, František Bajer a Josef Pernický z Poličné, František Pařenica z Loučky. Za náhradníky František Štec z Choryně, Josef Příleský z Choryňské Lhoty a František Večeřa z Kladerub. Revizory byli Jan Škrobák ze Zašové a Josef Gajdoš z Podolí.

19) OA Vsetín, seznam kovářů a podkovářů v matrice živností z r. 1920.

20) OA Vsetín, ŽS, kniha zápisů schůzí, 7. 1. 1923 si kovář Večeřa stěžuje na zámečníka E. Pelce v Kladerubech. Kováři Gajdoš a Pařenica si 1. 3. 1925 stěžovali na Fr. Sváčka, zámečníka v Loučce, že zaměstnává kovářského pomocníka a provádí kování vozů.

21) Kovář československý, r. 1924, č. 12, str. 6. Stížnost kovářů okresu Nový Jičín na kováře Davida, Hrušku a Tvrdoně. Svou stížnost zdůvodňují tím, že okolní rolníci si pochvalují, protože okovávají nové vozy i pod 200 korun.

22) Kovář československý, r. 1926, č. 11, str. 9. Redakce poslala tisíc tři sta upomínek. Mezi upomínanými byli kováři Tvrdoň z Krhové a Škrobák z Branek. Dlužná částka činila sto a sto deset korun.

23) Pozvánky měly předtištěn i pořad jednání.

24) Kovář československý, r. 1932, č. 14, str. 219.

25) Kováři byli zařazeni do společenstva živností stavebních, dovozních, oděvních a příbuzných živností. Společenstvo bylo založeno 7. 4. 1886.

26) Kovář československý, r. 1932, č. 14, str. 219.

27) Jednalo se o obce Hodslavice, Jičina, Mořkov, Palačov, Petřkovice, Starojická Lhota a Veřovice.

28) Schůze se zúčastnili: J. Olivík, J. Martinek, F. Škrobák, J. Volek, K. Santovják, K. Volek, J. Hlucháň, F. Kučera, B. Krčmář, E. Fiurašek, J. Fojtů, F. Gajdošík, J. Kedroň.

29) OA Vsetín, společenstvo kovářů (dále jen SK), kniha zápisů schůzí, dne 26. 11. 1939.

30) Bývalý předseda společenstva kovářů a podkovářů v Novém Jičíně František Martínek byl jmenován čestným členem.

31) OA Vsetín, SK, kniha zápisů schůzí.

32) Do výboru společenstva kovářů a podkovářů byli zvoleni tito kováři: V. Šuráň, A. Hruška, A. Beňo, A. Vašíček, J. Martinek, A. Cabák, J. Volek a F. Mareček.

33) OA Vsetín, společenstvo kovářů a podkovářů Val. Meziříčí, kart. č. 2. Zápis z výborové schůze dne 18. 2. 1946. Složení výboru: předseda J. Martinek, první náměstek V. Šuráň, druhý náměstek A. Beňo, členové výboru Vašíček, Hruška, Cabák, Volek, Mareček.

Vřele děkuji pracovníkům okresního archivu ve Vsetíně, zejména jeho řediteli PhDr. Ladislavu Baletkovi, za pochopení a péči při vyhledávání archivních pramenů.

Péče o kulturní dědictví je mimořádně významným nástrojem výchovy občanů a mládeže k socialistickému vlastnictví a proletářskému internacionalismu, k úctě ke kulturním hodnotám, práci, vztahu k jiným lidem a přírodě.

VAŘOVNĚ A JAK SE PRALO

HELENA BARVIČOVÁ

Pěkně vzpomínám, jak jsem, co by školačka, jezdila s rodiči a se sestrami ke stařence do Velkých Karlovic. Ve svých letních vzpomínkách mám řeku Horní Bečvu a na ní zhlaň Zátočinu. Měla nejhlubší vodu v celém karlovském toku řeky (2 m), takže se zde dalo dobře plavat. Byl to pod Janíkovem pravý letní ráj pro děti. Břehy byly divoké, neregulované. Chlapcům se dařilo chytání ryb i raků.
Když se šlo od Zátočiny kousek dál proti vodě, byly na levém břehu dřevěné boudy. Lákaly nás děti ke hře „na schovávanú". „To jsou vařovně na praní prádla, děti," vysvětlil tatínek.

Vařovňa byla prostá dřevěná stavba se sedlovou nebo pultovou střechou. Ze tří stran byla zastavěná, uzavřená. Jedna strana byla volná, bez stěny, otevřená vždy proti řece, vůbec proti vodě. Uvnitř seděl v kamenech zasazený železný kotel, lavice se třemi nohami (práč) k pístování, škopky, necky, dřevěná valcha a dříví nachystané na topení pod kotlem. Byly však i vařovně bez dřevěné stavby, nezastřešené, jen kotel pod širým nebem „zamúrovaný".

Dokud nebylo železných kotlů a železňáků (hrnců), ohřívala se voda na praní rozžhavenými kameny. Naložily se do ohně a až byly žhavé, pustily se do vody, do škopka. Ohřály vodu tak, že často až klokotem vřela. Na ohřátí vody se užívalo i želízek ze žehličky. Prádlo se namáčelo den před praním. Vyvářelo se v louhu z popela po dubovém dřevě. Změkčoval a zjemňoval ruce pradlen, zhrublé stálou prací na polích. Na vytahování prádla z horké vody byla velká vařečka, dlouhý píst, nejčastěji však obyčejný klacek. Mýdlem se šetřilo. Mnohé gazděny si samy vařívaly mazlavé mýdlo ze skopového loje, smoly a sody. Z vyvářky se prádlo chodilo „vybúchať" na lavici (práč) nebo na plochý kámen na břehu, a to buď pístem lopatkovým nebo masivním tlukem, z jednoho kusu tvrdého dřeva i s ručkou vyřezaným. Při pístování pravá ruka držela píst, levá otáčela prádlem. Pístování ustupovalo drhnutí na dřevěné valše.

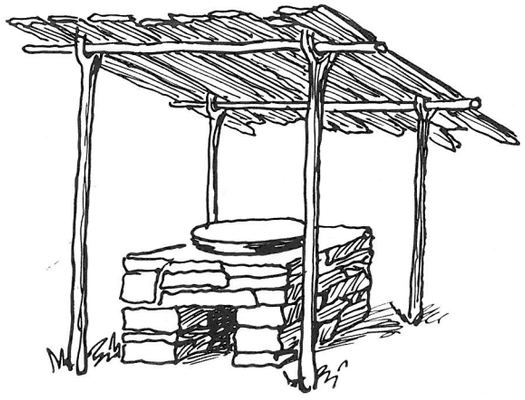

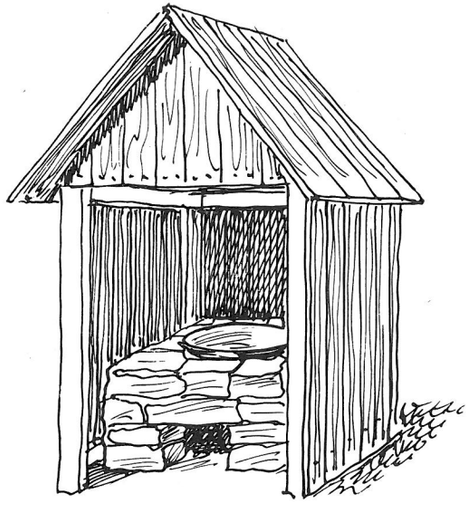

Celý obřad praní se chýlil ke konci a nastalo máchání v tekoucí měkké, průzračně čisté vodě. Pradlena si v rytmu pohybů prádla doleva doprava pro své obveselení popěvovala:

„Perem, perem šátky,
na ty boží svátky,
perem, perem košile,
na ty boží neděle."

Velmi namáhavé bylo ždímání prádla, zvláště plachet, duchen a širokých sukní. Prádlo se též na trávě bílívalo poléváním vodou. Vyprané prádlo se odvezlo na trakaři nebo se odneslo v „nošáčce" (koš nebo putna s popruhy) na zádech domů. Doma se pověsilo na tyčky („špingle") na plot, v čas nepohody na půdu („hůru") nebo též na bidlo u chalupy pod střechu. Vařovně zanikly.

Prádlo vřelo v „železňáku" na sporáku v kuchyni.

Vařovně stávaly co nejblíž stavení, k němuž patřily. U Bečvy byly vařovně Minarčíků, Bambuchů, Vašutů aj. Janíci měli vařovňu u potoka v Jezerném, Boráci ve Bzovém, Drozdi na potoku pluskoveckém.
Místy podél potoka nebo řeky najdeme hromádky z navybíraných kamenů, někde dokonce i s kotlem: zbytky to, památky na vařovně.

Vím jednu hádanku. Hodí sa k psaňů o praní. Čtěte a hádajte!

Jedna cérka si oprala 3 páry bílých a 3 páry čérných pančoch. Pověsila jich potmě na hůru. Nevěděla, jak visá, gde sú bílé a gde čérné. Brzučko ráno, bylo to v zimě a tma jak v měše, šla si zas potmě pro pančochy, aby sa mohla obuť a utěkať do práce. Kolik pančoch mosela nájmeněj přinésť, aby měla 2 pančochy stejné, buď 2 bílé, nebo 2 čérné?

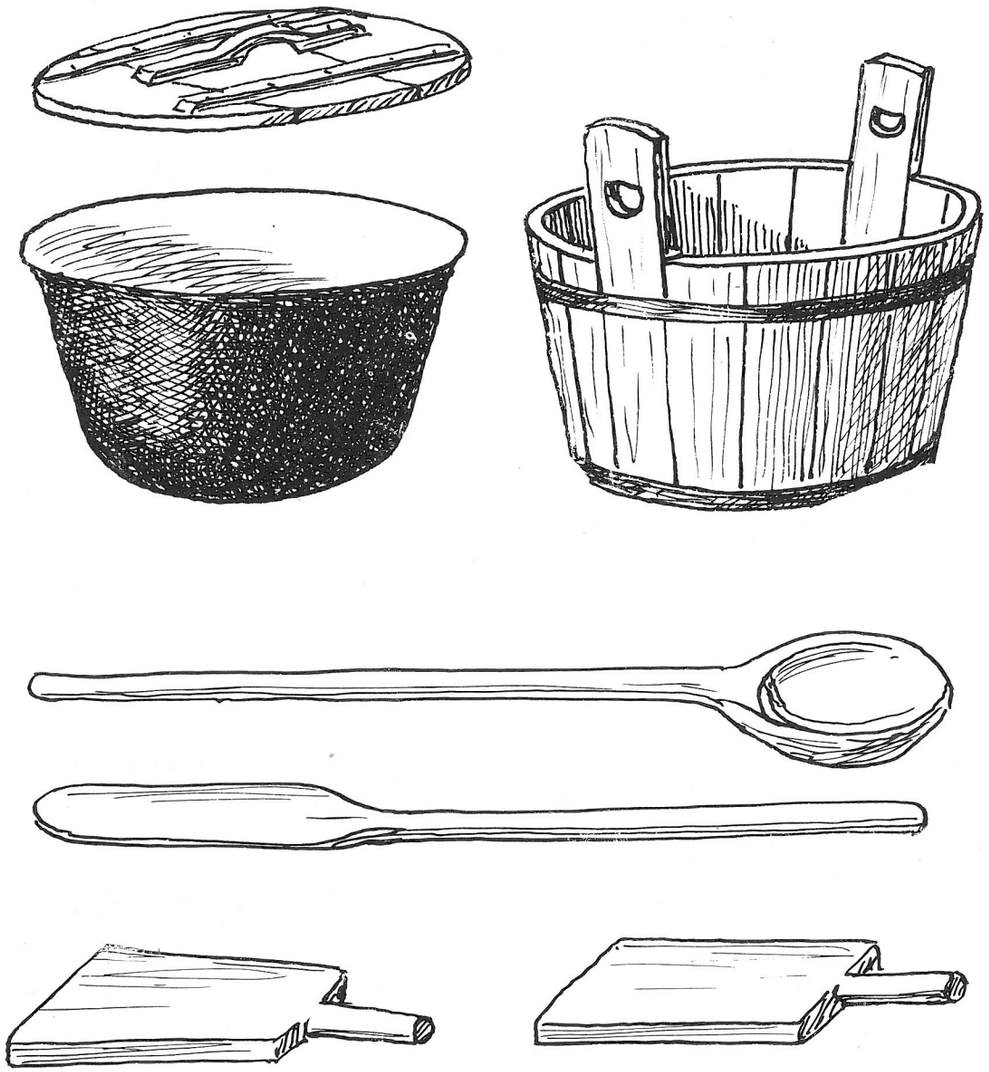

O VALAŠSKU — JAKÉ BÝVALO KDYSI A JAKÉ JE DNES

VILMA VOLKOVÁ

Píšu-li o Valašsku, mám na mysli dvě obce — Hutisko a Solanec, nyní už léta spojené v jeden celek. Na Hutisko do Zákopčí jsme se přistěhovali z Valašského Meziříčí. Otec koupil starou dřevěnou chalupu, aby se mohl věnovat výhradně spisovatelské činnosti, a tak znám tyto obce od roku 1914, kdy naše krásné vrchy byly osídleny jen po řídku roztroušenými chalupami, ve kterých si podávala ruku bída s nouzí. Lidé byli odkázáni jen na výtěžek svých kamenitých políček. Těžký byl život valašského pasekáře. Pole byla na kopci, často na svahu, a když přišel silný déšť (úlicha),tekla voda proudem s kopce dolů a brala s sebou zasazené zemáky i s kořínky i tu trošku úrodné půdy. Co pomohlo nosit na pole hnůj v putnách na zádech, když nakonec zůstalo na poli jen to kamení. Nadarmo se neříkalo, že na Valašsku je začátek kamení a konec chleba.

Hlavním jídlem bývalo zelí a zemáky. „Gdyž sa nasadily, nebylo kolej razúch co do hrnca pichnúť a chodívalo sa aji s hladným břuchem spať". To říkávala matka mého muže, co bývala na Hrozenkově. Neměli si jak pomoci, nebylo výdělků. Je pravda, někdo měl to štěstí, že dostal práci při regulaci našich potoků, a to chodíval i dvě hodiny cesty tam a zpět pěšky, za každého počasí. Ti, co dělávali v lese, dostávali za tu těžkou práci 150 Kč měsíčně. Na výživu početné rodiny to bylo opravdu málo. Však na Valašsku bývala největší koje-

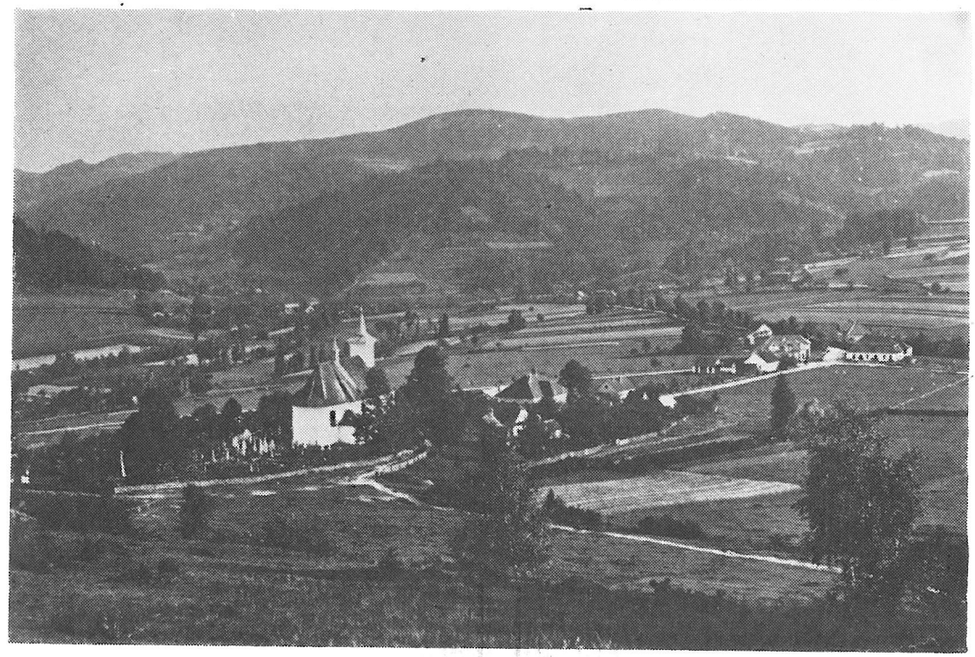

Hutisko začátkem 20. století

necká úmrtnost. Nepomohl zdravý horský vzduch, když zde byla podvýživa domovem. Mléko se jedlo sbírané, máslo se muselo prodat, aby bylo na sůl a kousek loje na polévku. Maso se jedlo ponejvíce skopové, a to jen v neděli, bylo-li zač koupit.
Kde bylo větší hospodářství, tož aji teho barana zabili a měli na chvílu po starosti. Jídávalo se z jedné mísy. V chalupách o jednéj izbě, bez kuchyně, se vařívalo i dobytku, přitom tam bylo 8 až 12 dětí. Děcka spávala na peci, na lavicích a ty větší na „pohrádce" ve chlévě. Přikrývek nebylo, stačil kabát, kus huně nebo baraní kožich. Málokde měli v izbě dvě postele, stačila jedna a tam spali rodiče. Izba bývala nevětraná, a to ještě mnozí hospodáři přitloukali na dveře takové tenčí slamníky proti zimě. Nevadilo, že byly od páry vlhké a většinou plesnivé; okna zatloukali na zimu hřebíky, aby nefoukalo. S oblečením to také valné nebylo. Na to si museli už jako malí vydělat. Můj muž jako osmiletý pásl na Soláni u Kaňáka desatero statku a jako kravař musel denně naškrobať zemáků, naštípať drév, napásť a ešče opatrovať menší děcka. Za to dostal papuče, plátno na košelu a mamka si sem tam došla na mléko. Tož tak museli už aji tí malí rodičom připomáhať obživiť ty menší děti. Sama jsem to viděla a mnohé zažila, a když to vykládám našim mladým lidem, nevěří, poněvadž vyrostli už v jiném prostředí, a dnešní blahobyt se nedá s minulostí vůbec srovnat.
I v těch chalupách, co ještě na kopcích zbyly, je to dnes jiné. Malá okénka se zvětšují. Všude mají ledničku, rádio i televizi, o pračce ani nemluvím. Nechybí ani koberce.
A dědina sama?
Kdysi tu býval jen panský šeňk, kostel, fara, hřbitov, stará škola, revír, pošta a několik chalup. Pro všechny stačil jeden obchod, kde bylo to nejnutnější.

Hutisko-Solanec v současné době

To bylo centrum obou dědin. Na šenku se v neděli sešli pasekáři, aby si při troše borovičky povykládali o svých trampotách. Ženy se vracely z kostela domů k pokludě aji hodinu cesty. Mnohé šly kus společně a pak se braly chodníky hore k chalupám. Dnes by je odvezl autobus pomalu až k samé chalupě.

Spojená obec Hutisko-Solanec má dnes přes šest set rodinných domků a ještě se stále nové stavějí. V každém novém stavení je ústřední topení, koupelna, splachovací WC, garáž a pomalu před každým stavením stojí auto, motorka nebo aspoň kolo.
Je tu nová moderní škola, pěkná škola mateřská, smuteční síň, širokoúhlé kino, budova MNV, pošta, dům služeb, dvě pěkná moderně vybavená obchodní střediska, dům pečovatelské služby, zdravotní středisko, koupaliště, travnaté hřiště a dva lyžařské vleky. Celá obec je elektrifikována a z velké části má i veřejné osvětlení. Nikdo nechce věřit, že ta pěkná stavení vlastní lidé, kteří kdysi bývali na vrchoch v těch malých dřevěných chaloupkách.

Po kulturní stránce je obec také na výši. Pohostinství na Salaši má nad vchodem renovovanou rytou kresbu Mistra Františka Podešvy, kterou akademický malíř Luděk Majer změnil na sgrafito tak citlivě, že kresba zůstala zachována do všech detailů. Na kostele je mozaiková, na škole keramická výzdoba, rovněž od Luďka Majera. V obřadní i zasedací síni jsou umístěny obrazy známých malířů — zasloužilého umělce Františka Podešvy, Jaroslavy Hýžové, zasloužilého umělce J. Hrnčárka, Luďka Majera, Ilji Hartingra. V Zákopčí na domku a škole je zasazena pamětní deska spisovateli J. F. Karasovi a odbojovému pracovníku a učiteli Cyrilu Machovi. Tělovýchovná jednota Sokol skvěle reprezentuje obec, zrovna tak všechny složky NF. To, co se za těch 40 let od osvobození naší vlasti na Valašsku udělalo, je hodno obdivu. Není to jen středisková obec Hutisko-Solanec, která se změnila k nepoznání, a které bylo za výsledky obětavé budovatelské práce MNV a občanů uděleno státní vyznamenání. Všude, kam se podíváte, je vidět tu úžasnou proměnu. Nenávratně je pryč bída, která tu kdysi byla domovem. A ještě bych chtěla dodat, že tu před časem byli spisovatelé z Prahy.

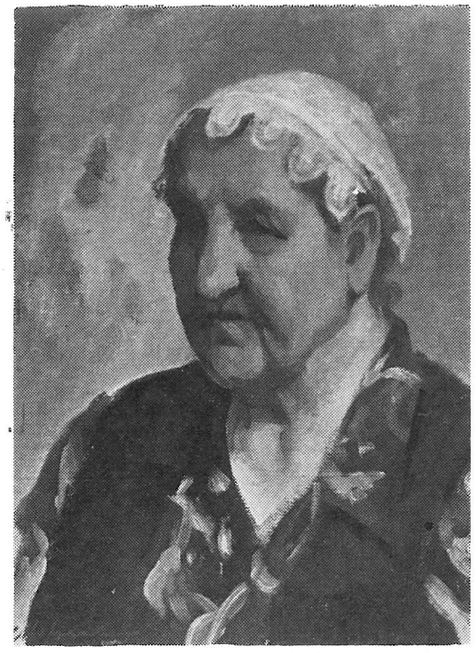

Karel Hofman: Portrét Vilmy Volkové, olej

Objeli kus Valašska a byli mile překvapeni tím, co všude viděli. Navštívili také naši obec. Přivedla je spisovatelka Marie Podešvová a o tom, jak se jim na Valašsku líbilo, svědčí zápis do kroniky národopisného krúžku Soláněk, který zpěvem a tancem vzácné hosty přivítal. „Návštěva Valašska patří mezi ty, které prožívá člověk s radostí. Krásné prostředí a v něm lidé, kteří dělají tu nejlepší politiku na světě: Stále lepší a lepší život pro sebe i pro budoucnost." Tak to napsal vzácný člověk, spisovatel František Kožík. A my, kteří jsme tu bídu na Valašsku zažili, máme z té přeměny radost také.

Detail části květenství lilie zlatohlávka s rozvitými květy (foto J. Jurčák)

ZAJÍMAVÝ EXEMPLÁŘ LILIE ZLATOHLÁVKA (LILIUM MARTAGON L.) V JAVORNÍKÁCH

JAROSLAV JURČÁK

Lilie zlatohlávek (Lilium martagon L.) z čeledi liliovitých (Liliaceae) náleží k úplně chráněným rostlinným druhům. Zároveň je v Seznamu vyhynulých, endemických a ohrožených taxonů vyšších rostlin květeny ČSR (Holub, Procházka et Čeřovský 1979) zařazena k taxonům ohroženým.

V srpnu r. 1985 jsem nalezl exemplář lilie zlatohlávka, který mne upoutal především mohutností. Podle Dostálova popisu (Dostál 1948—50) dosahuje tato rostlina výšky 30—100 cm. Nalezená rostlina však měřila 148 cm, tedy téměř o 0,5 m více, než je udávána její výška. Zmíněný exemplář byl pozoruhodný též mohutností květenství.

V květenství jsem zaznamenal 9 odkvetlých a 22 rozvitých květů. U lilií nalézaných v Javorníkách a Vsetínských vrších nacházím obvykle kolem 10 květů.

Lokalita nalezené lilie zlatohlávka se nachází na počátku lyžařské sjezdovky, a to pod septikem chaty „Kohútka", která je na vrcholu stejnojmenné kóty (908 m n. m.). Lilie zde rostla v porostu s dominující kopřivou dvoudomou (Urtica dioica L.), která je indikátorem zvýšené koncentrace dusíkatých látek v původním substrátu. Ty zřejmě prosakují ze septiku do okolí a byly příčinou mohutného vzrůstu zde nalezené lilie zlatohlávka.

LITERATURA

(1) Dostál, J. (1948—50): Květena ČSR. Sb. příruček Čs. botan. spol., sv. II. Přírodověd. nakl., Praha, 2269 p;

(2) Holub, J. — Procházka, F. — Čeřovský, J. (1979): Seznam vyhynulých, endemických a ohrožených taxonů vyšších rostlin květeny ČSR (1. verze). Preslia, Praha, 51 : 213—237.

Statná lilie zlatohlávek (Lilium martagon) z lokality na Kohútce (foto J. Jurčák)

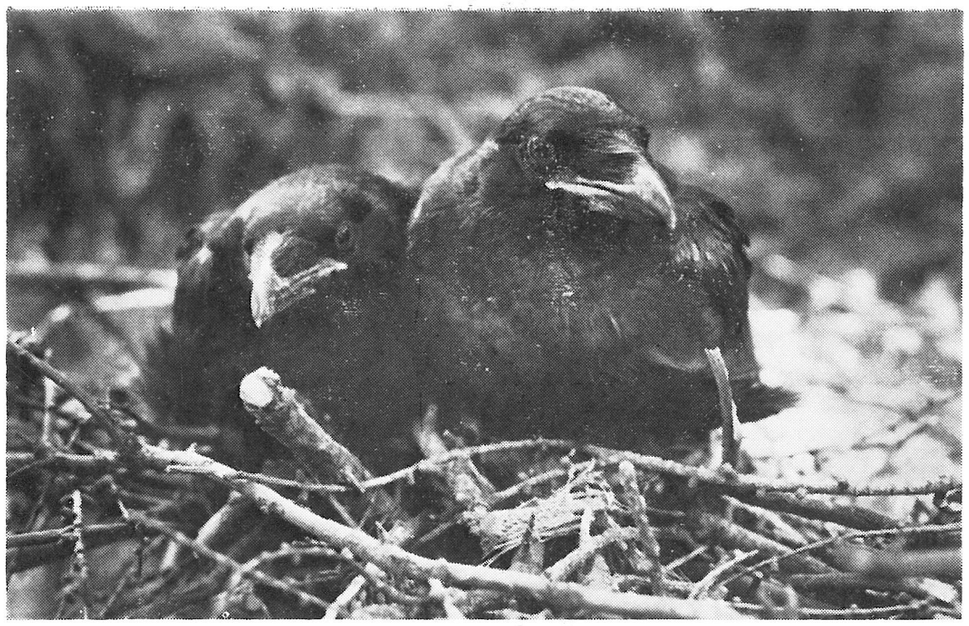

Mláďata krkavce velkého (foto T. Kašpar)

KRKAVEC VELKÝ ZNOVU NA VSETÍNSKU

KAREL PAVELKA

Krkavec byl u nás rozšířeným ptákem již ve středověku. Se změnami krajiny i zmenšováním potravní nabídky se jeho početnost postupně snižovala. Pravidelně však hnízdil na území našeho státu asi do poloviny 19. století. Do I. světové války však vymizel jako hnízdič z českých zemí a na Slovensku se udržel pouze ojediněle.

Opětovné šíření krkavce velkého nastalo po II. světové válce; šíření druhu proběhlo z východu na západ. Koncem padesátých let jsou známy také první údaje o výskytu zmíněného druhu v oblasti nynějšího území okresu Vsetín, kdy se vyskytoval v horském masívu Čertova mlýna. Začátkem 70. let se objevují krkavci na Vsackém Cábu a také v Javornících.

V posledních letech došlo k osídlení dalších nových lokalit a k zahuštění výskytu druhu. V současnosti jsou známa mnohá hnízda i místa hnízdního výskytu a jsou ověřovány další zprávy, získané od lesního personálu nebo členů ornitologického klubu při OVM Vsetín. Pro letošní rok si stanovili pracovníci oddělení ochrany přírody OVM Vsetín úkol podrobněji sledovat hnízdní výskyt krkavce velkého v okrese i přilehlých oblastech. Cílem práce na této problematice by mělo být co nejpřesnější určení počtu hnízdících párů, shrnutí dílčích poznatků z hnízdní bionomie, potravní ekologie i zjištění vztahů k jiným masožravcům. Součástí práce by mělo být také přesnější vymezení historie zpětného osídlování zkoumaného území krkavcem velkým. Pracovníci OVM Vsetín budou vděčni za každou zprávu, kterou obdrží o krkavcích v průběhu roku 1986.

Pavla Křičková

STÉ VÝROČÍ NAROZENÍ PAVLY KŘIČKOVÉ

VILMA VOLKOVÁ

Žila mezi námi přes třicet let. Na Hutisku-Solanci ji měli rádi a říkali jí „bábinko". Jako tažný pták se vracívala na Valašsko — do svého druhého domova. Ale v roce 1972 se již nevrátila. V červenci jsme ji doprovodili na novoměstský hřbitov. To jí bylo 86 let.
Narodila se 14. února 1886 v Kelči v rodině nadučitele Františka Křičky jako nejmladší ze tří dětí. Byly jí tři roky, když rodinu postihla krutá ztráta — smrt otce živitele a vychovatele nadaných dětí. Matka byla nucena se odstěhovat do svého rodiště Maršovic na Vysočině, na maršovskou rychtu. Bratři Jaroslav — známý hudební skladatel, a mladší Petr — básník, žili v Praze a ke své sestře měli po celý život ten nejkrásnější vztah. Pavla kromě hudebního i literárního nadání zdědila po otci i lásku k učitelskému povolání. Učila v Přerově a pak v Brně ve Vesně, kde vychovala řadu vynikajících sociálních pracovnic, se kterými po celý život udržovala přátelské styky. Považovala je za své děti, kterých sama neměla, a mnohé na ni ještě dnes vděčně vzpomínají. Vedle vynikající práce učitelské byla činná v České zemské péči o mládež na Moravě, psala do Lidových novin, spolupracovala s Československým rozhlasem. V nakladatelství Šolc a Šimáček vyšly její verše, ilustrované mistrem Blažíčkem. Dvě brožury Horácké nářečí mají národopisnou hodnotu.
Ze zdravotních důvodů musela opustit školu a přestěhovala se i s mužem na maršovskou rychtu, kde chtěla oběma bratřím vytvořit kouzlo domova. Udržet rychtu bylo nad její síly, a tak ji darovala státu.
Za okupace, kdy jí hrozilo zatčení gestapem, našla útulek a nový domov u Volků na Hutisku-Solanci, kde za ní přijel i její muž, ing. Josef Homolka, který velmi dobře znal a miloval Valašsko. Oba byli dobrými turisty, a tak nebylo místa v kraji, které by neznali. Kolik to bylo pěkných valašských písniček, které nacvičila s dětmi i národopisnou družinou. Zapsala text i noty mnohých starých písní, které by možná upadly v zapomenutí. Po osvobození se s chutí a elánem zapojila do kulturní práce. Hrála divadlo, ke 100. výročí položení základního kamene Národního divadla napsala hru Kámen z Radhoště, byla neúnavnou organizátorkou kulturních akcí nejen na Hutisku, ale i v Kelči, Frenštátě a jinde. Pavla Křičková nežila na Valašsku jen pro své potěšení z krásného kraje, ale zanechala po sobě i kus dobré kulturní práce.

ALOIS SCHNEIDERKA

TOMÁŠ MIKULAŠTÍK

Na Štědrý den letošního roku by se dožil devadesáti let akademický malíř Alois Schneiderka — umělec, jehož tvorba neodmyslitelně patří k základnímu fondu malířství, spjatého s Valašskem. Alois Schneiderka se narodil 24. prosince 1896 v Křivém (nyní Valašské Meziříčí-Podlesí). Jeho mimořádné nadání se projevovalo už v dětství a soustavný zájem o výtvarné umění ho zcela přirozeně dovedl k rozhodnutí věnovat se umělecké tvorbě profesionálně. Svůj záměr prosadil přesto, že podle otcova plánu se měl stát učitelem nebo fořtem. Před 1. světovou válkou studoval na Akademii výtvarných umění ve Vídni a na Akademii Julian v Paříži. Po válce se ještě na krátkou dobu vrátil na vídeňskou Akademii.
Už za svého pobytu ve Vídni získával zkušenosti jako scénický výtvarník ve vídeňském Burgtheatru a pak v této profesi působil větší část dvacátých let v Jugoslávii (kam ho nepochybně zlákal jeho přítel malíř Rajko Šubic). Nejprve byl šéfem výpravy opery v Lublani, později tuto funkci zastával pro celé království Dalmatské a sídlil ve Splitu. Hodně cestoval, projel prakticky celou Evropu a navštívil i Turecko. Miloval hory — prochodil Alpy, Pyreneje, Dolomity, ale i Tatry či Súlovské skály. V první polovině třicátých let se stal kulturním atašé pro Bulharsko — kon-

Alois Schneiderka: Pohřeb, olej

Akad. malíř Alois Schneiderka

krétně to znamenalo, že na pozvání bulharské vlády restauroval řadu památek byzantského umění.
V roce 1939 se A. Schneiderka natrvalo usadil v rodném kraji. Postavil si na Soláni dům s ateliérem a zde se také 7. září 1958 jeho život neočekávaně uzavřel. Své zkušenosti scénického výtvarníka a znalost prostředí uplatnil jako výtvarný poradce při natáčení filmu Advent podle románu Jarmily Glazarové (spolupracoval však i při natáčení několika dalších filmů).
Tvorbu Aloise Schneiderky je možno v zásadě rozdělit na dvě tvůrčí periody. V té první, která trvala od doby studií zhruba do poloviny třicátých let, byl téměř výhradně krajinářem. V té druhé sice svá témata neopustil, ale stále častěji jsou jeho obrazy oživeny skupinami lidských postav. Tyto figurky záměrně postrádají individuální rysy. Malíř se tu programově omezil ve výrazových prostředcích, aby své sdělení o drsné kráse valašské přírody a radostech i strastech prostých lidí vyjádřil v obecnější, nadčasové rovině. A právě proto je jeho tvůrčí odkaz nezaměnitelným kamenem v pestré mozaice rozvoje českého výtvarného umění.

JUBILUJÍCÍ UMĚLEC

ALOISIE RAMBOSSKOVÁ

Často ho potkáváme, někdy svižně kráčejícího mladickým krokem, jindy naopak zamyšleného, zastavujícího se a svým bystrým zrakem pozorujícího krajinu a lidi kolem sebe.
Nechce se tomu věřit, že národní umělec Karel Hofman, malíř krás Valašska, se 14. září letošního roku dožívá v plné tvůrčí síle osmdesáti let.
Okresní vlastivědné muzeum pořádá k jubileu umělce v měsíci září a říjnu tohoto roku ve vsetínském zámku výstavu obrazů, která bude průřezem jeho celoživotní tvorby.
Přejeme našemu umělci nejen zdraví, ale i chuť a potěšení z další umělecké práce, která je obohacením naší kultury.

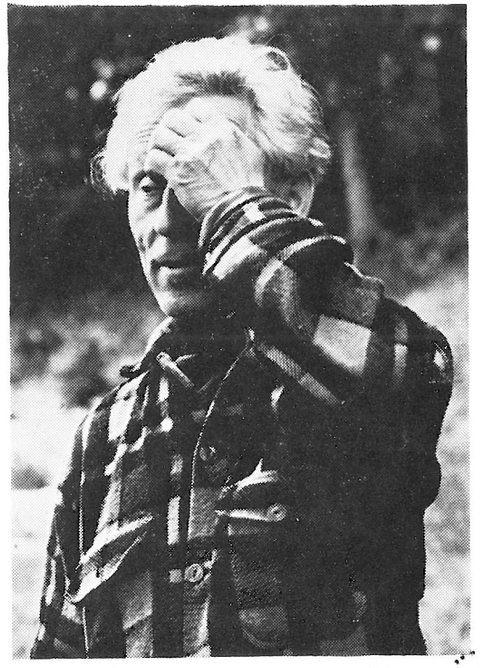

Národní umělec Karel Hofman (foto Miroslav Bílek)

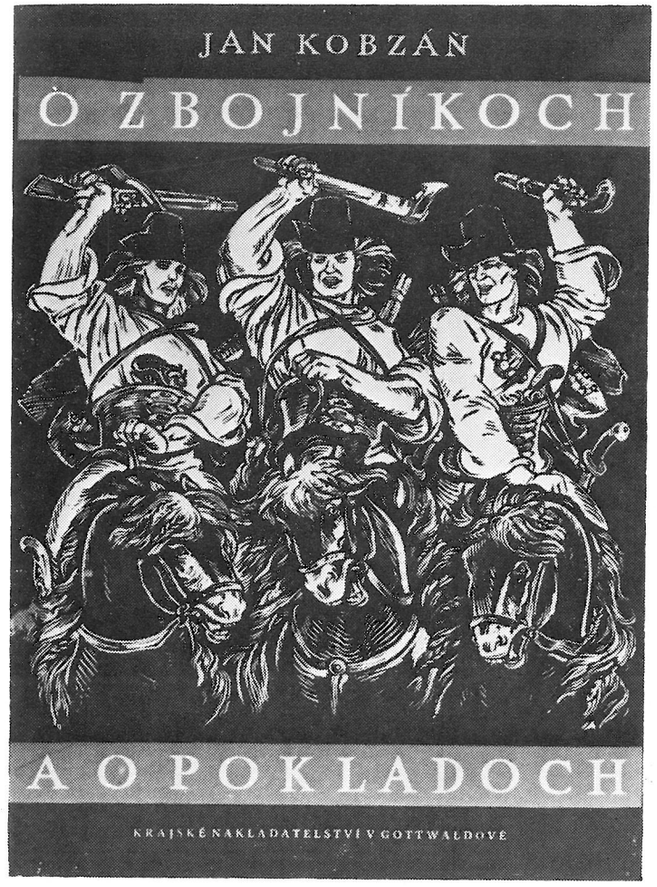

MALÝ LITERÁRNÍ MÍSTOPIS OKRESU VSETÍN

ZDENĚK PÍREK

Vedle Hané a Slovácka je Valašsko další moravskou oblastí s osobitými tradicemi, osobitou kulturou a lidovým uměním. Krása a půvab krajiny, lesů a hor, život lidu s tradicemi vzpurných a odbojných Valachů, s jeho zbojnickou a partyzánskou minulostí i socialistická současnost — to vše nachází zobrazení v uměleckých dílech starších, novějších i současných.

Vydejme se do kraje a projděme náš okres po stopách spisovatelů a jejich děl, zastavme se v místech, která připomínají jejich život a dílo, nebo která je zaujala prostředím, osobitými osudy svých obyvatel, historií i přítomností, přírodou a inspirovala je k vytvoření literární postavy nebo literárního motivu.

HALENKOV

V obci se narodil lidový spisovatel **BEDŘICH KOŇAŘÍK-BEČVAN** (1878—1944), který do prostředí valašské dědiny umístil děj svých povídek Judita a Nedobrý. Obec je také dějištěm povídky **JANA MISÁRKA SLAVIČÍNSKÉHO** Vlk Krampotů. Tuto pod názvem Valašská balada zdramatizoval **OLDŘICH ŠULEŘ** v r. 1958.

HORNÍ BEČVA

Do jejího údolí situoval děj své trilogie Lapači **FRANTIŠEK SOKOL TŮMA** (1855—1925), z horské krajiny mezi Horní Bečvou a Velkými Karlovicemi je román **JARMILY GLAZAROVÉ** (1901—1977)Advent a její knížka Chudá přadlena. Osudy pasekářů, partyzánů, dřevařů, hajných, lékařů i učitelů a děje z doby druhé světové války v kraji Horní Bečvy a jejího okolí zachycují partyzánská kronika Na srnčích nohách, kniha Bylina od černé žluny a povídka Cyrilek **OLDŘICHA ŠULEŘE** (1924) a příběh literatury faktu Akce Tetřev **MIROSLAVA IVANOVA** (1929).

HUTISKO-SOLANEC

V letech 1914—1926 v Zákopčí žil spisovatel **JOSEF FRANTIŠEK KARAS** (1876—1931), který zde vytvořil podstatnou část 150svazkového díla románů s historickými náměty, mezi nimi také romány z historie Valašska Ondra Foltýn, Valašská vojna, Valdštýnský tábor, Pod kosou, Portášské historie aj. Domek, kde Karas žil a tvořil, udržuje jako památník jeho dcera Vilma Volková.

KELČ

V minulosti bývala dosti významným kulturním střediskem. Po-

cházeli odtud **TOMÁŠ FRYČAJ** (1759—1839), národní buditel moravský, bratři **JAROSLAV** (1882—1969) — hudební skladatel a **PETR KŘIČKA** (1884 až 1949), básník a překladatel, **PAVLA KŘIČKOVÁ-HOMOLKOVÁ** (1886—1972), spisovatelka a autorka veršů pro děti, a **FRANTIŠEK PASTRNEK** (1853 až 1940), jazykozpytec a dialektolog (O původu moravských Valachů). Významné rodáky připomínají pamětní desky. K obci se vztahuje pověst Boží soud v knize **HELENY LISICKÉ** (1930) Pověsti starých měst.

KOMÁROVICE U KELČE

byly v letech 1901—1919 jedním z působišť spisovatele **METODĚJE JAHNA** (1865—1942). Zde našel skutečný podklad ke svému románu Selský práh.

LIPTÁL, LHOTA, JASENNÁ A VŠEMINA

poskytly nejvíce látek liptálskému rodáku — malíři a spisovateli **JANU KOBZÁŇOVI** (1901 až 1959) k jeho v nářečí vyprávěným povídkám a pověstem O zbojníkoch a pokladoch z moravského Valašska a ke knížce U počátků vod. Významného rodáka připomíná pomník před budovou zámku. Do okolních pasek a lesů je situována literárně ztvárněná kronika protifašistického odboje **OLDŘICHA ŠULEŘE** Na srnčích nohách.

NĚMETICE

Z obce pocházel **MILOŠ JIRKO** (1900—1961), básník a překladatel, autor studií o výtvarných umělcích. Celou jeho básnickou tvorbou prostupují vzpomínky na venkovský domov (Vězeň u okna, A přece! aj.).

NOVÝ HROZENKOV

Pobyt malířů Hanuše Schwaigera, Joži Uprky, Zdenky Braunerové aj. v obci je zachycen v knize **FRANTIŠKA KOŽÍKA** Na křídle větrného mlýna. Životní osudy novohrozenkovského rodáka Rudolfa Marečka zachycuje ve své knize Bratrství kirgizský spisovatel **K. BAJALIMOV** a v povídce Revoluce ve Věrném **GABRIEL LAUB.** Rodákem obce je národopisný pracovník **JOŽA ORSZÁG-VRANECKÝ** (1866—1939). V obci jako učitel působil autor knížek pro děti **PETR KŘENEK** (1943 až 1983). V minulosti do obce zajížděli a pobývali zde **PETR BEZRUČ, MARIE MAJEROVÁ, BEDŘICH VÁCLAVEK, JAN KOBZÁŇ** a někteří další spisovatelé. Jako památník národního umělce **ANTONÍNA STRNADLA** je upravena chalupa čp. 11.

PRLOV

partyzánská obec, jejíž osud z konce okupace byl v roce 1985 zpracován do knihy literatury faktu Smrt na prahu života **ROMANEM CÍLKEM** (1937).

PULČÍNSKÉ SKÁLY

Vedle četných pověstí vztahuje se místem děje k Pulčínským skalám črta **SVATOPLUKA ČECHA** Hovor listí (povídky, arabesky, humoresky) z 80. let minulého století.

RADHOŠŤ

— legendární hora Moravanů a památná jako pro Čechy Blaník; jeho historický a bájeslovný obraz, utvářený celými generacemi, upoutával mnoho spisovatelů a básníků i výtvarníků. Mladý **FRANTIŠEK PALACKÝ** (1798—1876) napsal vznosnou Ódu na Radhošť, **JAN KOLLÁR** (1793—1852) věnoval Radhošti znělku ve 2. zpěvu Slávy dcery, mytická minulost hory inspirovala **SVATOPLUKA ČECHA** (1846—1908) k básni Morava ve sbírce Jitřní písně a mohutný přírodní dojem zaznamenal básník v Radhošťské dumě. Další verše o Radhošti napsali **JOSEF KALUS** (1855 až 1934) ve sbírce Z Valašska, **FRANTIŠEK HOREČKA** (1894 až 1976) ve sbírce Radhošť, **KAREL ELGART SOKOL** (1874 až 1929) ve sbírce Radhošťské meditace, **PETR BEZRUČ** (1867 až 1958), **VOJTĚCH MARTÍNEK** (1887—1960) a další.
Z prozaických prací o Radhošti mezi nejvýznamnější se řadí Kniha o památném Radhošti **FRANTIŠKA HOREČKY,** knihy **BOHUMÍRA ČETYNY** (1906 až 1974) Radhošť, Stříbrný obušek, kniha **ČEŇKA KRAMOLIŠE** (1862—1949) Radhošť v pohádkách, bájích a pověrách, **EVY KILIÁNOVÉ** Ovčák v Radhošti, **JAR. KNEBLA** Sirotek v Radhošti aj.

ROŽNOV POD RADHOŠTĚM

je spjat s nejedním jménem významných osobností a má bohatou kulturní historii. Významným rodákem je spisovatel **ČENĚK KRAMOLIŠ** (1862—1949), učitel, vlastivědný pracovník, redaktor moravských časopisů a almanachů, autor oblíbených románů s náměty historických událostí z Valašska: v románě Strážcové hor vypráví o hraničářích ze 13. století, v románech Za bouře a blesku, Valašská vojna, Vězením a vyhnanstvím a dalších se děj odvíjí na pozadí válek, povstání, útlaku a pronásledování v 17. a 18. století. V dalších dílech pak přibližuje čtenáři život města, zdejší krajinu a život valašského lidu (Obrázky z Valašska, Z kroniky města Rožnova, Život na horách aj.). Rožnovskými rodáky byli i sběratel lidových pohádek, národopisec, literární historik a pedagog **FRANTIŠEK BAYER** (1853 až 1925), spisovatelka **JOŽKA NEJEDLÁ** (vl. jm. Fassmannová, 1881—1943), autorka humoristických povídek Humor z Valašska a Na valašských kotárech, a **JOSEFINA NYKLOVÁ-BUKOVANSKÁ** (1874—1940), prozaička a překladatelka. Ze současníků je rožnovským rodákem **PAVEL HAJNÝ** (1939), filmový a televizní scenárista a dramatik, autor psychologických próz (Léta, Samarkand, Samarkand). V letech 1853 až 1854 pobýval v rožnovských lázních **BENEŠ METOD KULDA** (1820—1903) a sbíral v okolí lidové pohádky (Moravské národní pohádky a pověsti z okolí rožnovského); podobně **FRANTIŠEK SUŠIL** (1804—1868) zde sbíral lidové písně (Moravské národní písně). Dalším sběratelem lidové slovesnosti z Rožnovska byl **VÁCLAV TILLE-ŘÍHA** (1867—1937), který sem podnikl v r. 1888 studijní cestu (O studiu lidu a pohádek, Povídky, jež sebral na Moravském Valašsku dr. V. Tille). V letech 1919—1942 žil a působil v Rožnově spisovatel **METODĚJ JAHN** (1865—1942). Od roku 1975 žije v Rožnově spisovatelka **MARIE PODEŠVOVÁ.** Z Hážovic (dnes místní části Rožnova) pocházel národopisec, kronikář a humorista **MILOŠ KULIŠŤÁK** (1896—1970), autor populární knihy Veselé kúsky strýca Metúda, Valašského roku (knihy národopisných zvyků) a nově vydaných pověstí O stodolovém mistru) a z Tylovic **LADISLAV NEZDAŘIL** (1922) autor básnické skladby Horní chlapci. — Ve Valašském muzeu v přírodě se nachází „Valašský Slavín", malý hřbitůvek, místo posledního odpočinku lidí, kteří se zasloužili o Valašsko a přispěli svým dílem k jeho poznání: spisovatelů Čeňka Kramoliše, Metoděje Jahna, Josefa Františka Karase, malíře a spisovatele Jana Kobzáně, malíře Františka Podešvy, hudebního skladatele a sběratele lidových písní Jana Nepomuka Poláška, národopisných pracovníků a výtvarníků bratří Jaroňků, Miloše Kulišťáka, vlasteneckého učitele Cyrila Macha a dalších.

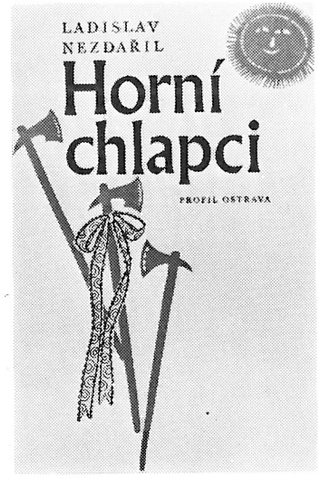

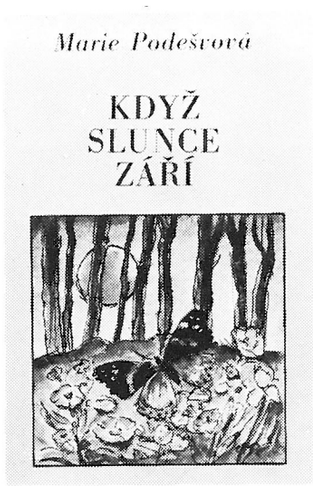

RŮŽĎKA

V Růžďce kolem roku 1750 vznikl tzv. Růžecký kancionál, vzácná rukopisná lidově umělecká památka (autorem byl prženský učitel Martin Mužikovský). Z obce pocházel **BARTOŠ VLČEK** (1897—1926), básník, prozaik a překladatel italské moderní literatury, autor citově vznícené až patetické poezie, hojně inspirované rodným valašským krajem; výbor z ní vyšel v roce 1979 pod názvem Touha po životě.

SENINKA

Z obce pocházela **MARIE HOVOŘÁKOVÁ** (vl. jménem Cedidlová, 1910—1970), autorka románů z valašské vesnice Dvojí tvář a Rod Vlhů, dětského „roku na vsi" Dům otcovský a knihy pohádek na motivy lidových písní Písničky vyprávějí. Je pohřbena na místním hřbitově.

SOLÁŇ

— místo valašských umělců, především malířů. Od roku 1937 zde trvale žila spisovatelka **MARIE PODEŠVOVÁ** (1901) se svým manželem, zasloužilým umělcem Františkem Podešvou a náměty z okolí ztvárnila v knize U nás na kotárech, v románech Poslední rok, Malířovo mládí, Malířův život, Kam vede cesta, Setkání, Když slunce září, Jen jednu růži, v povídkové knize Prsten, v knize pro děti Zuzajda a Jurajda aj. Soláň poznal Jiří Mahen, Jan Drda, Josef Sekera, **JARMILA GLAZAROVÁ** (1901—1977), která hluboký a krásný vztah k Valašsku prokázala v baladickém příběhu Advent a v národopisně pojaté knize Chudá přadlena, umístěné do horské krajiny mezi Velkými Karlovicemi a Horní Bečvou. Na Soláni bylo natočeno několik filmů — např. Děvčica z Beskyd (podle románu M. J. Sousedíka), Advent (podle románu J. Glazarové), Fortáši, Zítra se bude tančit všude aj. O filmování Adventu napsal **JAROMÍR TOMEČEK** (1906) vyprávění Růže z Valašska (kniha Jenom vteřiny).

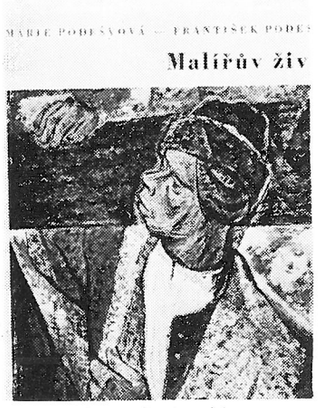

VALAŠSKÉ MEZIŘÍČÍ

— často nazývané „valašskými Athénami". V domě vedle barokního stavení U apoštolů na náměstí žil před třicetiletou válkou **JIŘÍ TŘANOVSKÝ** (1592 až 1637), autor evangelického kancionálu Cithara sanctorum se 400 písní, z nichž mnohé jsou vlastní skladby pořadatele kancionálu. Valašské Meziříčí je rodištěm básníka a spisovatele **METODĚJE JAHNA** (1865—1942), který jako učitel působil na

různých školách v okolí a zůstal důsledně věrný Valašsku jak v poezii (Písně rodného kraje), tak v povídkách (Stopy v rosách, Kosatce, Rozmarné chvíle, Horská srdce, Tichá dolina, Rozběhlé pěšiny, Tvrdý život) a v románech (Selský práh, Slunečná paseka). Zcela jiným autorským typem byl další valašskomeziříčský rodák **FRANTIŠEK KROPÁČ** (1898 až 1966), který se stal básníkem a prozaikem velkoměstským a cestu k rodnému Valašsku našel teprve na prahu 2. světové války ve sbírkách Pohoří na severu a Studně pod hvězdami. Velmi plodným lidovým povídkářem a dramatikem byl v nářečí píšící **ADOLF BOGNER** (1875—1947), narozený ve Valašském Meziříčí, ve své době proslulý svými knihami povídek Z rodného kraje, Z valašských kútů a hlavně pak divadelními hrami Hlúpý Janek, Pytlák Martin, Hanák a Valach aj. Jadrným humorem vynikají také povídky dalšího Valašskomeziříčana **JANA OSYKY** (1878 až 1931), autora črt, povídek a fejetonů psaných v nářečí. — Z Valašského Meziříčí rovněž pocházel **MAXMILIÁN KURT** (vl. jm. M. Kunert, 1877—1937), básník půvabných veršů s valašskými náměty, z nichž četné byly zhudebněny Leošem Janáčkem, J. N. Poláškem aj. (Na Soláni Čarták, Nokturno aj.). Z Valašského Meziříčí pocházejí **JAROSLAV NEČAS** (1913), básník, prozaik a literární historik (básnické sbírky Osikový list, Návrat, knihy pohádek Valašské pohádky, Pohádky zpod Beskyd, Pod horami a pod oblaky, kniha pro děti Příběhy ze slunečné zahrady, literární místopisy Literární místopis pro turisty, Malý literární místopis), **MILAN JARIŠ** (1913), autor povídek z mauthausenského koncentračního tábora (Oni přijdou) a divadelních her (Přísaha, Boleslav I., Inteligenti, Šerif se vrací aj.) a **JIŘÍ NAVRÁTIL** (1939), současný autor několika souborů povídek (Nitky, Štěstí, Koštýř, Konec prázdnin) a románu Soudcův sen o řetězích. Ve Valašském Meziříčí v letech 1893—94 působil **FRANTIŠEK SOKOL-TŮMA** (1855 až 1925) a začal zde vydávat

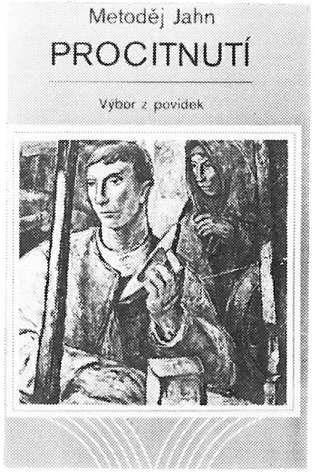

časopis Radhošť (později jeho vydávání přeneseno do Ostravy); z valašského prostředí získal četné náměty pro povídky (Sudiči, Soucit), romány (Literní učitelka, Valašská světice, Lapači) a divadelní hry (Pasekáři, Staříček Holuša, Hevička). Valašským Meziříčím také prošel spisovatel **JOSEF FRANTIŠEK KARAS** (1876—1931), který zde v letech 1911—1914 redigoval pokrokový časopis Palacký. Své mládí v Podlesí (Křivém) u Valašského Meziříčí prožil a ve Valašském Meziříčí studoval na gymnáziu **JOSEF ONDRYÁŠ** (1906—1977), autor humoristicky laděné dědinské kroniky Kotlina pod bučinou. Na valašskomeziříčském gymnáziu studovali pozdější spisovatelé **ČENĚK KRAMOLIŠ** (1862 až 1949), **BARTOŠ VLČEK** (1897 až 1926), **AMÁLIE KUTINOVÁ** (1898—1965), autorka pětidílného cyklu o Gabře a Málince, a **OLDŘICH ŠULEŘ** (1924), autor partyzánské kroniky Na srnčích nohách. K místní části města Krásnu se váže pověst Morové zvonečky v knize Pověsti starých měst **HELENY LISICKÉ** (1930). Ve Valašském Meziříčí žije současný spisovatel **RICHARD SOBOTKA** (1935), autor zdařilé knihy pro mládež Příběh toulavého kocoura.

Z Podlesí - Křivého pochází **MILOSLAV BALÁŠ** (1907—1983), orientalista, překladatel a národopisec, který rodnému kraji zůstal věrný v románu Mezi sousedy a knížkou vyprávěnek z Valašska Kouzelný kvítek; kromě toho je autorem básnických próz Stínohry ze tmy, prózy Hlas a mlčení, románů Vějíř noci a Osamělý vůz na jihovýchodní trase a Kulturního místopisu.

VELKÁ LHOTA

byla v letech 1875—1895 působištěm evangelického faráře **JANA KARAFIÁTA** (1846—1929), autora proslulé knížky pro děti Broučci; jeho pobyt připomíná pamětní deska.

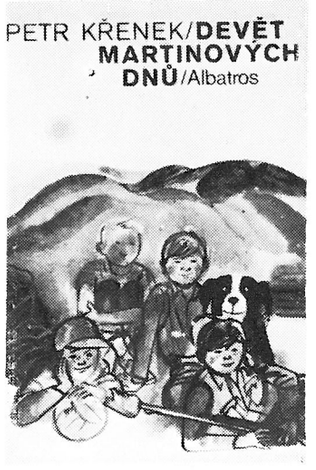

VELKÉ KARLOVICE

obdivovali již Mikoláš Aleš, Svatopluk Čech, Petr Křička, Jiří Mahen, Jarmila Glazarová a další. Do Velkých Karlovic umístil děj své povídky z konce 2. světové války Polévka matky Krovozové **JAN DRDA** (1915—1970). Z Velkých Karlovic pocházel spisovatel **JOSEF ONDRYÁŠ** (1906—1977), autor drobných črt a humoresek z vesnického prostředí. Karlovickými rodáky jsou rovněž spisovatel **JIŘÍ KŘENEK** (1933), který čerpal látku pro své romány Chlapi, Pláňata, Čas ozimů, Čas polomů a štěpů, Valigurky z Kopečka (Vesničanka, Dům mezi modříny, Jahody na stéble trávy) z nedávné minulosti místního regionu, a **PETR KŘENEK** (1943—1983), spisovatel knih pro mládež (Ondřejovo srdce, Devět Martinových dnů, Lukášova naděje) a autor knihy pro dospělé Květenství smrku. Jeho povídka Račie klepeto v knize Okamžik života vypráví o Františku Tomkovi, legendárním kominickém učni—partyzánovi. O Františku Tomkovi napsal rovněž povídku nazvanou Do hor, chlapci, do hor (zařazena do knihy Vyhnal jsem ovečky až na Javorníček) **JOSEF STRNADEL** (1912). Ve spolupráci s význačnými umělci a osobnostmi byl ve Velkých Karlovicích vydáván hodnotný časopis Dolina Urgatina (1946—1951) a jeho pokračovatel Dědina pod Beskydem (1954—1962).

VIDČE

je rodištěm **MILOŠE KAŠLÍKA** (1894—1974), učitele a folkloristického pracovníka, autora Valašských povědaček, prozaika **METODĚJE K. BYSTŘICKÉHO** (1907—1975), vl. jm. Fr. Ireneuse Drdy, autora Figurek zpod Radhoště, Za hlasem srdce, Bílé ruce, a **ARNOŠTA KUBEŠI** (1905), profesora a pozdějšího ředitele Valašského muzea v přírodě v Rožnově p. Radh., který se věnoval intenzívně sběratelské činnosti a spolu s J. N. Poláškem zapsal na 4500 valašských písní, samostatně pak zpracoval Valašské pěsničky, tance, dětské hry, povědačky, přísloví.

VSETÍN

Rodáky města jsou **JAN MISÁREK SLAVIČÍNSKÝ** (1861—1932), kdysi populární autor próz psaných valašským nářečím a vystihujících místní život se všemi jeho bohatými zvyky a obyčeji (U Křúpalů), **JAN PETRUS** (1890—1968), důsledně ve všech knihách věrný Valašsku a kreslící život valašského lidu v humoreskách a povídkách (Trampoty študiosa Čagánka, Zkoušky, Májové blesky, Životem zrazeni aj.), črtách (Kotržiny) a románech (Přetržená vlákna) aj.). Ve Vsetíně působil a zemřel **MATOUŠ VÁCLAVEK** (1842—1908), významný valašský historik, folklorista a sběratel lidové slovesnosti, autor několika knih valašských pohádek a pověstí, Moravského Valašska, Dějin města Vsetína a okresu vsackého, Dějin moravských aj. Ze současných autorů se ve Vsetíně narodila **ZORA BERÁKOVÁ**, roz. Schillová (1921), autorka románu Zkouška dospělosti o M. Kudeříkové a knihy pro mládež Smaragdový ostrov. — Vsetín má ve své historii nejednu dramatickou kapitolu, zejména z dob valašských rebelií a povstání; k nim se váže také několik literárních děl — drama **RAJMUNDA HABŘINY** (1907—1960) Stráž a román Adam z Víckova, dějinné obrazy **JOSEFA FRANTIŠKA KARASE** Valdštýnský tábor a Pod kosou, romány **ČEŇKA KRAMOLIŠE** Za bouře a blesku, Hraničářští hrdinové; k roku 1848 se vztahuje děj povídky Č. Kramoliše Gardisté.

ZAŠOVÁ

byla v letech 1887—1901 dočasným působištěm **METODĚJE JAHNA** (1865—1942) a je dějištěm některých povídek z jeho knih Z temných i světlých cest, Zapadlé úhory a Údolím života. V obci žil a zemřel **METODĚJ K. BYSTŘICKÝ** (vl. jm. František Ireneus Drda, 1907 až 1975), rodák z Vidče, autor próz Za hlasem srdce, Bílé ruce, Figurky zpod Radhoště. Ze Zašové pochází současný prozaik **FRANTIŠEK STAVINOHA** (1928), žijící v Kladně. Po první knížce Nemilovati se trestá následovaly povídky Písničky s příběhem, román z doby okupace Jak se sluší umírat, povídky Figurky ze šmantů, román Hvězdy nad Syslím údolím a „dějiny rodných pasek" Podbeskydské pastorále.

ZUBŘÍ

jako místo rebelie chudých Valachů v 18. století, kteří pracovali v zuberských panských hamrech, zachytil v románě Bratři Doliňáci **ČENĚK KRAMOLIŠ** (1862—1949). V době okupace po vykázání ze Slovenska působil v Zubří jako učitel **JAN DROZD** (1914); z osobního styku s partyzány v okolí pak čerpal námět pro své knihy Odvážný boj a Po nebezpečných stezkách. V Zubří se v roce 1934 narodili současný prozaik **MIROSLAV RAFAJ** (Obtíže rovin, Slaný sníh), který pro své knihy Hořící kůň a Obklopen blaženými postavami čerpal náměty z valašského regionu, a literární kritik a překladatel **OLDŘICH RAFAJ** (Literatura a současnost, Báseň o zemi, Portréty aj.). — Události z období na sklonku roku 1944 zachytil ve svém románu Jak se sluší umírat **FRANTIŠEK STAVINOHA.**

Tematicky se k valašskému regionu vztahuje řada dalších literárních děl, nesituovaných do konkrétních míst — jako kniha pověstí **J. Adámka** Poklady a zbojníci (1975), historický román **P. Hejcmana** Moravská válka (1969), kniha humoru **G. Imrýška** Čertoviny z Valašska (1958), povídky v knize **M. Jandíka** Poslední výstřel (1975), knížka lidových pověstí z Valašska **Evy Kiliánové** Chlapci v Zelené hoře (1978), pohádky a pověsti v knihách **Heleny Lisické** Pohádky z jalovce (1974), Z hradů, zámků a tvrzí (1971), Devatero řemesel (1971), román **F. Pecháčkové** Vůně chleba (1970), kniha Valašské pohádky **L. Petra** (1974), román **J. M. Sousedíka** Na hory padá noc (1946) a některých dalších.

LITERATURA

Chaloupka, O. — Voráček, J.: Kontury české literatury pro děti a mládež (1979); Kovářík, V.: Literární toulky Moravou (1978); Nečas, J.: Literární průvodce pro turisty (1962); Nečas, J. — Kněžek, L.: Malý literární místopis (1974); Rafaj, O.: Portréty, kritiky, studie (1979); Slavík, B.: Písemnictví na moravském Valašsku (1947); Slovník českých spisovatelů (1964); Slovník české literatury 1970—1981 (1985); Urbanová, S.: Literatura pro děti a mládež na Ostravsku po roce 1945 (1985).

Z NAŠICH KRONIK

O ŠKOLE A ŠKOLSTVÍ V MALÉ BYSTŘICI

(Z kroniky školy)

Až do roku 1867 nebylo v obci Malé Bystřici žádné školní budovy; i bylo tudíž školní vyučování v soukromých domech odbýváno, nejvíce však u Jana Fůska v čísle 74 na vrchu „Santově".

Školní vyučování v obci Malé Bystřici udíleli páni učitelé z Velké Bystřice a sice takto: Pan učitel přicházíval třikráte za týden a v příbytku Jana Fůska na „Santově" dítky vyučoval. Dlužno však připomenouti, že majitel příbytku Jan Fůsek v téže světnici, ve které se školní vyučování udílelo, jistý druh nožů — křiváky tak zde jmenované dělával, jakož i jeho drobnější dobytek, totiž ovce a slepice přechovával, a to zvláště zimního času tak, že když dotyčný pan učitel přišel, aby dítky vyučoval, tu se musela předně světnice od veškerého zápachu asi hodinu čistiti; mezi tím, co se světnice čistila, bylo panu učiteli venku státi a takto před vyučováním se zimou zkoušku konati. Se školním vyučováním počato bylo následovně:

Školní tabule, která v prázdné dny svou schránku obyčejně nad pecí v kouři mívala, dolů se sdělala, na lavici postavila a o stěnu opřela, čímž byly již veškeré pomůcky ku školnímu vyučovány připraveny. Dítky posadily se kolem stolu, na lavici, kolem pece, ano i na peci seděly. Učitel pak napisoval na tabuli hlásky, starším žákům slabiky, a tak postupoval od hlásek, vlastně od písmen k slabikám a od slabik ku čtení. Také poněkud počtům bylo vyučováno, ovšem, že v míře povážlivě malé.

Takové školní vyučování vykonávalo se zde až do roku 1856, kdy dp. P. Machálkem, t. č. velkobystřickým farářem, zdejším občanům nařízeno bylo, aby při čísle 74, kvůli odstranění překážek již shora zmíněných, světnici přistavili, ve které by majitel tohoto domku nože stále dělati mohl, a tak aby se světnice ke školnímu vyučování určená v čistém stavu udržela. Tohoto rozkazu ochotně uposlechli občané a světničku v krátké době přistavili, která podnes k spatření jest a dlouho ještě vydávati bude svědectví o tom, že obec Malá Bystřice i v novější době na nejnižším stupni školského vývinu se nalézala.

Odměna za vyučování:

Za tyto obtížné dochůzky a vyučování dostávali z jednoho žáka celoroční odměny dvě dvacítky 2/3 zl. Em = 68 kr. ve čtyřech čtvrtletních lhůtách vyplaceno. Výplata děla se takto: Když již čtvrtletní lhůta uplynula, byli rodičové žáků obecním rozkázačem do hostince „Vakovna" zvaného obesláni, jichž dotyčný pan učitel očekával, aby si své těžce vydělané dvacetníky odebral. Rozumí se samo sebou, že rodičové žáků takovouto výplatu ukončívali obyčejně notným zapitím tuplované (silná kořalka) a jejich rozejdení končilo se zpravidla pranicí. Takový způsob výplaty potrval až do roku 1867.

V tomto čase usnesli se občané na tom, že si zřídí na společný náklad novou školní budovu. Jelikož zdejší občané dvojího jsou náboženství, totiž katolického a reformovaného evangelického, tudíž úplné shody mezi stranama docíliti možno nebylo, odstoupili poslednější od toho úmyslu se slovy jejich zástupce Michala Štůska pronesenými „Jest naším přáním, abychom se jednou od koukole odloučili".

Takto občané vyznání ev. ref. souhlasili s jejich náčelníkem Michalem Štůskem a od stavby nové školní budovy na společný náklad odstoupili. Zavázali se, že si školní budovu pro své dítky vystaví. Tím se stalo, že obec Malá Bystřice rozdělena byla na dva školní obvody a sice na obvod školy katolické a evangelické reformované.

I podána o tom zpráva farářem velkobystřickým k c. k. pol. úřadu ve Valašském Meziříčí a odtud c. k. místodržitelství k rozhodnutí. Rozhodnutí c. k. místodržitelství ze dne 30. 1. 1868 č. 24669 sděleno c. k. okresnímu hejtmanství ve Valašském Meziříčí a dne 5. března 1868 obci Malé Bystřici, aby byly v obci Malé Bystřici dva školní obvody ustaveny. Tu dobu, tedy v roku 1868, měli občané vyznání katolického novou školní budovu na „Santově" vystavěnou, do níž sobě, ovšem dle své libosti, za učitele Jana Petruželu, podruha a vysloužilého vojína se služným ročním zl. 60, ustanovili. Jan Petružela, co prvý učitel v nové budově školní, která nazývána byla školou katolickou, vyučoval plných osm let, tedy až do roku 1876. Dlužno podotknouti, že Jan Petružela mezi školním vyučováním, ano i v čas školního vyučování hotovil hrabě a vidle.

Jelikož občané katoličtí podle litery školu měli, bylo i občanům evangelického vyznání nařízeno, aby i oni sobě školu pro dítky své vystavěli, kterážto se měla stavět v tak zvaném „Okluce". Ke stavbě se však neměli z příčin pisateli této kroniky neznámých, pročež, aby povinnosti na ně kladené dostáli, najali si soukromý domek od Jana Buše a v tomto domku si zřídili soukromou školu, do níž dle své libosti zvolili učitele vyznání evangelického reformovaného pana Josefa Šabatského, který byl ku stavu učitelskému dosti způsobilým. Pan Josef Šabatský působil na této soukromé škole čtyři léta a jelikož nebylo možno na tuto školu práva veřejnosti nabýti, v roku 1874 z Malé Bystřice odešel.

Poněvadž evangeličtí občané dosud na stavbu nové školy nepomýšleli, zůstali tedy po odchodu pana Šabatského beze školy a tudíž i bez

učitele, i neposílali dítek svých až do roku 1877 nikde do školy. Dne 1. 1. 1877 byl Jan Petružela, učitel na katolické škole na „Santově", na základě špatných inspektorských výsledků panem Janem Horákem, řídícím učitelem z Rožnova konaných, c. k. okr. školním radou úřadu učitelského zproštěn a na jeho místo pan Josef Kněžek, rodem z Frenštátu, jakožto výpomocný učitel dosazen.

Jelikož během těchto převratů škola na „Santově" od katolických občanů vystavěná za veřejnou národní školu prohlášena byla, počali evangeličtí občané po právu zákona dítky své do školy na „Santově" posílati, z čehož docházely c. k. okresní školní radě rozličné stížnosti obou stran a jelikož katoličtí občané co majitelé školy nemohli návštěvu školy dítkám evangelického vyznání zabrániti, utvořili ze svého středu deputaci, která k c. k. zemské školní radě do Brna na stížnost se vydala za tím účelem, aby evangelickým dítkám návštěva školy na „Santově" zamezena byla. Jelikož deputace, která z občanů Mikoláše Libiše a Josefa Fůska sestavena byla, avšak ničehož ku svému přání v Brně nepořídila, pročež snažili se katoličtí občané na učiteli Josefu Kněžkovi vymstíti, jsouce v tom domnění, že on toho příčinou jest, že evangelickým dítkám návštěva školy se zameziti nemůže, poslali mu deputaci o jedné hodině v noci přes okno, která jen z jedného člena sestavena byla, majíc 2 kg váhy (kámen), nikomu však neublížil. Tím vyčerpán poslední prostředek k dalšímu zamezení navštěvování školy na „Santově" dítkám evangelického vyznání.

Po tomto hrubém, avšak posledním prostředku, který ovšem kýženého účinku neměl, sloučily se dítky obého náboženského vyznání, navštěvovaly školu, svorně se mezi sebou snášejíce a znamenité pokroky činily i vzdor tomu, že dřívějším špatným vyučováním zanedbány byly. V roku 1877 navštěvovalo školu na „Santově" 162 dítek.

MIROSLAV ZÁRUBA
kronikář obce
Malá Bystřice

LIDOVÝ ŘEZBÁŘ Z KAROLINKY

V hornatém koutu Valašska, v místě, kde se nacházelo hodně lesů, byla v roce 1861 postavena sklárna Karolinina huť. Odborní sklářští dělníci se sem přistěhovali téměř ze všech koutů Evropy a začali zde s výrobou stolního skla. Odbornost a kvalifikace zaměstnanců sklárny se stále zvyšovala, takže se mnozí z nich stali skutečnými mistry svého řemesla. Objevují se mezi nimi i talenty. Jsou to lidé, kteří mají vztah k tvořivé výtvarné práci. Dovedou své myšlenky vyjádřit malováním, rytím do skla, řezbou do dřeva. Jedním z nich je bývalý sklářský mistr — nyní již důchodce — s. Alois Štefánik. Narodil se 8. 4. 1910 v Gápli, okres Prievidza, jako jeden ze sedmi dětí staré sklářské rodiny, z nichž pět dosud žije. V I. světové válce, kdy bylo v rodině pět dětí, mu padl otec, proto musel pomáhat vydělávat. Tak začal již v osmi letech chodit do huti držet formu.

Po ukončení obecné školy odešel v patnácti letech do světa, neboť v Gápli se přestalo dělat a sklárna byla zastavena. Vyráběl baňky v Hradnici u Plzně. Po roce zaměstnání byla i tam pec vyhašena; vrátil se domů, neboť v Gápli se opět začalo od roku 1926 dělat.

V roce 1928 se znovu vyhasila pec a Alois Štefánik odchází do Nového Boru, odtud pak do Harrachova, kde se v roce 1931 rovněž zastavila práce. Zaměstnání si našel na Slovensku v Bardějově v Kružovské huti (Marienthal). V roce 1932 nastoupil na osmnáct měsíců základní vojenskou službu, po jejím ukončení nádeničil při opravě cest. Na podzim roku 1934 přišel do sklárny v Karolinině huti, kde pracoval do roku 1939.

V roce 1938 se stal předsedou KSČ a členem obecního zastupitelstva v Novém Hrozenkově.

V roce 1939 odchází do Německa do sklárny Spiegelau v Bavorsku, kde působí až do roku 1945. (Práce v Karolinině huti byla zastavena v roce 1939.) Po návratu do vlasti pracuje v Folevsku u Nového Boru v družstevní sklárně, po jejímž zrušení nastoupil do Růženína na Sázavě, kde se vyrábělo chemické sklo. Poněvadž výroba chemického skla mu nevyhovovala, dal po dvou měsících výpověď a odjel do Nového Boru do sklárny Ladiš. Po tragické smrti manželky v r. 1956 nastoupil znovu do Karolininy huti, kde byl zaměstnán až do důchodu, tj. do roku 1970.

Vždy se mu líbily dřevěné vyřezávané věci — a tak to jednou zkusil. Začal se zabývat výtvarnou prací ze dřeva — výrobou nástěnných hodin s kukačkou. Desítky těchto hodin visely na stěnách jeho bytu a byly zdobeny řezbářskými motivy (lesáckými, vinařskými, zajíci, bažanty, motivem Hubert aj.). Celkem to bylo asi 30 typů, které vyráběl ve světlém i tmavém provedení. Asi po 3 letech ho tato práce omrzela a začal se věnovat vyřezávání a opracování figur z lipového dřeva. Byly to postavy tuláka, Vietnamce, trampů, rybářů, dále akty, valašské motivy a dokonce i portréty Bedřicha Smetany, Aloise Jiráska, Leoše Janáčka, Boženy Němcové aj.

Ale ani to ho neuspokojilo. Pustil se s elánem do kompozice sklářské dílny. Je to čtyřčlenná kalíškářská dílna, kterou zpodobnil tak, jak ji znal z celoživotní své práce. Postavy sklářů jsou z impregnovaného dřeva, aby se zachovala jeho přírodní barva, a jsou umístěny u sklářské pece, která je rovněž zhotovena ze dřeva. Toto dílo je vystaveno v interiéru budovy MNV a je obdivováno návštěvníky stálé výstavy skla, která je zde instalována.

Nyní začal pracovat na dřevorytech (pasák ovcí, salaš aj.). Škoda však, že šedý zákal omezil Aloisu Štefánikovi vidění, takže dnes již nemůže v této práci, která je jeho zálibou, plně

pokračovat. Tak jak tvořil a tvaroval po celý život výrobky ze skla, tak dovede tvořit i různé motivy a postavy i obrazy ze dřeva. Spolu se všemi jeho „kukačkami", figurami i dřevoryty by to byla již pěkná samostatná výstava jako důkaz nadání, které mu bylo dáno jako chudému chlapci snad již do kolébky.
Lze si jen přát, aby zdravotní stav soudruhu A. Štefánikovi dovolil zhotovit ještě mnoho krásných děl, jak pro jeho potěšení, tak i k radosti a obdivu těch, kteří se na jeho práci vždy rádi přijdou podívat.

RUDOLF MALÝ
kronikář obce
Karolinka

MUZEJNÍ STŘÍPKY

KRAJSKÝ VÝZKUMNÝ ÚKOL FRENŠTÁTSKÁ KOTLINA

Rozvoj naší socialistické společnosti klade důraz na hledání nových energetických a surovinových zdrojů. V rámci plnění tohoto náročného úkolu bylo v současné době přikročeno k využívání zdrojů černého uhlí i v oblasti západních Beskyd, respektive k přípravným pracím spojeným s budováním těžebních šachet v oblasti Frenštátské kotliny.
Sm KNV v Ostravě proto vyhlásil krajský výzkumný úkol „Záchranný výzkum Frenštátské kotliny". Na plnění tohoto náročného úkolu se podílí mnoho odborníků z vědeckých organizací a muzeí Sm kraje. Koordinace práce širokého týmu pracovníků se ujalo OVM v Novém Jičíně.
Také entomologické pracoviště oddělení ochrany přírody Okresního vlastivědného muzea ve Vsetíně se do plnění tohoto úkolu zapojilo výzkumem brouků čeledi střevlíkovitých (Carabidae) v horském masivu Čertova Mlýna a Kněhyně. V sezóně 1982 až 1983 provedli pracovníci oddělení sběr entomologického materiálu do zemních pastí. Celkem bylo takto získáno více než 300 000 kusů dokladů zvířeny bezobratlých. Z toho pak 11 907 kusů střevlíkovitých brouků.
V současné době je získaný zoologický materiál odborně zpracováván a vyhodnocován a o výsledcích bude široká veřejnost postupně informována.

L. B.

Z AKTIVU KRONIKÁŘŮ OKRESU VSETÍN

27. ledna 1986 se ve Vsetíně sešli po delší časové odmlce na pracovním aktivu kronikáři obcí okresu Vsetín, aby se seznámili se současným stavem kronikářství v okrese včetně změn v obsazení okresní kronikářské rady, a předali si vzájemně své zkušenosti.
Z úvodní zprávy okresní metodičky vyplynulo, že z celkového počtu 49 obcí a měst s národními výbory jsou v současné době tři obce bez kronikáře. Z počtu 48 místních částí obcí okresu s občanskými výbory jsou dosud řádně vedeny kroniky ve třech těchto obcích. Byly projednány některé nedostatky, objevující se na poli spolupráce kronikářů s metodickým centrem v OVM, jako je např. pozdní předkládání pracovních výkazů.
V referátě o památkové péči nově jmenovaná předsedkyně okresní kronikářské rady s. ing. arch. R. Hrbáčková seznámila kronikáře s problematikou ochrany památek v okrese Vsetín a vyzvala je ke konkrétní spolupráci při evidenci památek v jednotlivých obcích.
V průběhu dalšího jednání se kronikáři seznámili s výsledky ústředního kola III. kronikářské soutěže a zhodnotili je na základě krátkých charakteristik vítězných prací i kronik. Kladně byla všemi přítomnými hodnocena profilová přehlídka filmové amatérské tvorby s. Františka Potočného, jehož tvůrčímu nadšení vděčí valašská muzea za zachování filmových dokumentů převážně národopisného charakteru.

H. J.

Z FOTOGRAFICKÉ DOKUMENTACE LIDOVÝCH OBYČEJŮ

Jednou ze základních forem dokumentace současnosti, preferovaného úkolu našich muzeí, je v oboru etnografie dokumentace fotografická. Bohatý fotografický archiv OVM uchovává doklady mnohaletého sledování lidových obyčejů, které se udržují buď v tradiční nebo aktualizované podobě nebo jsou i nově zaváděny organizacemi NF v řadě obcí našeho okresu, především v jeho jižní části. Vybrali jsme několik ukázek dokumentace masopustních obchůzek v Lužné a Valašské Polance.
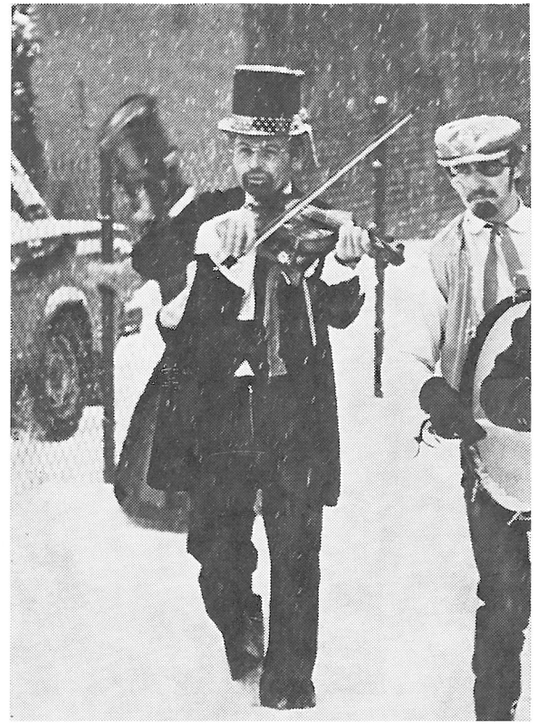
Masopustní obchůzky v Lužné a Valašské Polance